

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

100145 2862

Läroplan för grundskolan

Lgr 69

Eab

Supplement

SKOLOVERSTYRELSEN 1969

Teckning

Läroplan

127a

sen

Lgr 69 II: Te

Pedagogiska biblioteket

Läroplan
127a

Läroplan för grundskolan

SKOLEÖVERSTYRELSEN

Utbildningsförlaget

Supplement

Teckning

Ex. 2

Kompletterande anvisningar och kommentarer

Eab

Förord

Läroplan för grundskolan består av en **allmän del** (del I) och en **supplementdel** (del II), båda utfärdade av SÖ enligt förordnande i Kungl Maj:ts brev den 29 maj 1969.

Supplementdelen innehåller kompletterande anvisningar, kommentarer och exempel till kursplanerna och till vissa avsnitt i allmänna anvisningar för skolans verksamhet. Av praktiska skäl är den uppdelad på häften, varierande i fråga om både omfång och karaktär.

SÖ avser att efter hand revidera och komplettera supplementdelen med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning. SÖ är därför angelägen om att sådana erfarenheter på lämpligt sätt och efter hand förmedlas till SÖ.

Stockholm den 1 augusti 1969

Kungl Skolöverstyrelsen

- Produktion* ● 1969 Svenska Utbildnings-
förlaget Liber AB
- Redaktion* ● Ulf Åkersten
- Formgivning* ● Paul Hilber
- Bildredaktion* ● Berit Bergström
- Producent* ● Rune Jarenfelt
- Tryck* ● Bröderna Lagerström AB
Stockholm 1969

Innehåll

Allmänna synpunkter 4

Undervisningsformer och arbetsätt 4

Att anordna utställningar — en form av redovisning 5

Ett moment i miljögestaltning 6

Undervisningen på olika stadier 6

Lågstadiet 6

Färg- och formövningar 6

Tredimensionellt arbete 6

Bild och skrift 7

Bild- och miljökunskap 7

Mellanstadiet 7

Bildframställning i anslutning till övrig undervisning 7

Färg- och formövningar 8

Tredimensionellt arbete 10

Bild och skrift 10

Bild- och miljökunskap 10

Högstadiet 10

Bildframställning 11

Bild och skrift 13

Bildkunskap 14

Miljökunskap 14

Estetisk orientering 15

Foto- och filmkunskap 16

Färglära 17

Bildstudium 18

Allmänna synpunkter 18

Bilder i det moderna samhället 18

Informativa bilder 18

Suggestiva bilder 21

Bildtolkning och bildanalys 26

Bildframställning 27

Undervisningens planering 30

Lokaler och läromedel 34

Exempelsamling 38

Exempel på arbetsuppgifter 38

Exempel på utformning av arbetsuppgifter 40

Exempel på utformning av arbetsområden 44

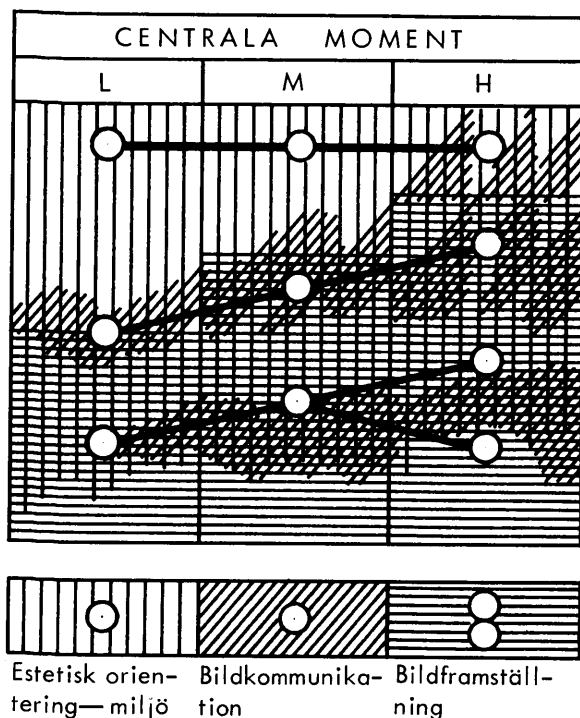
Förteckning över illustrationer 54

I supplementet finns två bilduppslag:

Exempel på hängning 28—29

Teknikområden 32—33

Allmänna synpunkter

Ovanstående diagram visar hur teckningsundervisningens innehåll successivt bör utökas, bl a från fritt, intuitivt arbete på lågstadiet till alltmera medvetet bildarbete på mellan- och högstadiet och till att efter hand ge insikt i bildens kommunikativa funktioner och dess betydelse i miljö och samhällsliv.

Detta innebär också en förskjutning från sensorisk-motorisk träning på lågstadiet, med dess krav på riklig tillgång på arbetsmaterial och stimulerande iakttagelse- och förnimmelseobjekt, till mera systematisk färdighetsövning på mellan- och högstadiet, med en kombination av inlevelse- och gestaltningsövningar. Undervisningen bör ge en estetisk orientering, som an knyter till andra ämnen, främst orienteringsämnen och därvid grundas på direktiakttagelser av den omgivande miljön och efter hand också på stoff från för eleverna intressanta aktuella händelser och problem.

Undervisningsformer och arbetssätt

För att varje undervisningstillfälle skall bli stimulerande och omväxlande måste undervisningsformer och arbetssätt variera och initiativ från eleverna tillvaratas. De variationer som främst kan förekomma är följande.

a) *Gemensam uppgift med samma teknik och ämne för alla elever.* Den inledande stimuleringen har till syfte att stimulera elevernas intresse för uppgiften.

b) *Gemensam uppgift med varierad teknik.* I denna typ av uppgifter ges en koncentrerad stimulering varigenom de individuella uttrycksmöjligheterna vidgas. Eleverna får t ex välja teknik vid olika *stationer* i arbetslokalen och får därigenom möjlighet att använda den teknik genom vilken de bäst kan översätta sin skapande fantasi i färg och form. Exempel på material som kan finnas vid sådana stationer är:

tryckmaterial (linoleum, schablon, kork), lera och annat formbart material, textilt material, cellplast, collagematerial, vattenfärger och kritor, trä och andra hårda material.

c) *Grupparbete med olika tekniker.* I dessa uppgifter medges ett friare samspel och utbyte av erfarenheter mellan eleverna.

d) Vid behandlingen av *arbetsområden* i andra ämnen bör eleverna uppmuntras att söka finna lämpliga uppgifter för skapande verksamhet. Arbetet med dessa bidrar verksamt till att befästa kunskaperna samtidigt som eleverna får tillfälle att ge en personlig redovisning i färg och form. Vid redovisningen av olika arbetsområden bör bilder och arbeten i plastiska och byggbara material inta en central plats och bli föremål för presentation och diskussion.

e) *Individuellt arbete med teknik och material som eleverna självständigt valt.* Lokalerna bör vara utrustade enligt ett system med fasta stationer. Materialutlämning och förvaring av elevarbeten bör anpassas till verksamheten. Självinstruerande läromedel av olika slag bör finnas i erforderlig omfattning.

f) *Arbetsgången vid studiebesök.* Studiebesök skall på ett naturligt sätt planeras in i undervisningen i övrigt. Det är ofta nödvändigt att läraren förbe-

A

B

reder studiebesöket genom att tex besöka och studera en utställning och utarbeta vissa arbetsuppgifter. Visst material kan även anskaffas i förväg, tex broschyrer, bilder, ljudband, film. Detta material kan sedan användas som stimulering.

Studiebesök bör omfatta: kort gemensam orientering; fördelning av grupparbetsuppgifter; kort summering av intrycken och eventuellt en elevenkät.

Upplevelser och intryck från studiebesöket reaktiveras och fördjupas genom bildarbete i olika tekniker. Även jämförande studium av och samtal kring eleverbeten och diabilder från utställningen, eventuellt på grundval av elevenkäten kan förekomma. Erfarenheter från studiebesöket kan också ge stoff till olika slag av muntlig eller skriftlig framställning i undervisningen i svenska.

ATT ANORDNA UTSTÄLLNINGAR — EN FORM AV REDOVISNING

När eleverna, på egen hand eller tillsammans med läraren, anordnar utställningar av sina egna eller andras verk ges de tillfälle att själva upptäcka vissa principer för utställningars ordnande, såsom effekten av en gemensam baslinje respektive avvikelser från denna; av gruppering med formatväxling och luckor, som medel att nå en viss rytmisk helhetsverkan; av hur vissa verk på grund av en släktskap i fråga om färghållning, atmosfär eller innehåll bör sammanföras, men att också omväxling i dessa avseenden erfordras; av hur accenter bildas inte blott genom formatväxling utan också genom placering av verk som på grund av form eller färgverkan är mer iögonfallande. Läraren bör bli vara särskilt uppmärksam på den spontana, ofta omedvetet fritt rytmiska hängningens charm för att inte förledas att med lodsnöre och meterstock framtvinga en alltför strikt ordning.

Två exempel på hängning ges på s 28—29.
Där visas dels en tät, symmetrisk hängning,
dels en öppnare, asymmetrisk hängning.

Ett moment i miljögestaltning

Vid anordnandet av utställningar kan man också notera effekten av samspel mellan tredimensionella objekt och tvådimensionella, liksom hur variationer i ett arrangemang kan förändra åskådarens hela rumsupplevelse. Erfarenheter av detta slag får anses utgöra ett naturligt led i utvecklingen av elevernas miljökänsla och förbereda eller gå hand i hand med miljögestaltning med annan anknytning till vardagsvärlden och med tredimensionell uppbyggnad och dekorativ eller expressiv utformning av scenbilder och rum för dramatisk gestaltning. Möjligheterna till ett mindre konventionellt, mer eller mindre organiserat samspel mellan tredimensionell/visuell form, rörelse, ljus och ljud bör prövas på alla skolstadier. Utställningarnas främsta syfte är då att förmedla intryck, upplevelser och kunskaper, att stimulera till ställningstaganden, utgöra underlag för debatt etc (se arbetsgången vid studiebesök s 4).

Undervisningen på olika stadier

LÅGSTADIET

I undervisningen på lågstadiet bör man tillvarata elevernas intresse för bilder och deras lust och egen förmåga till bildframställning. I alla ämnen bör undervisningen planeras så att bildiakttagelser och bildframställning ingår som naturliga moment.

På lågstadiet finns inte teckning som särskilt ämne, utan undervisningen sker i samverkan med andra ämnen. Det är därvid av vikt att teckningsundervisningens speciella mål inte försummas. Framställning av två- och tredimensionella bilder måste ha ett betydande utrymme i all verksamhet. Främst är det vid undervisningen i svenska och orienteringsämnen som eleverna får tillfälle att läsa bilder och berätta med hjälp av bilder, göra färgiakttagelser, form- och strukturiakttagelser och öva bildseendet.

A

Färg- och formövningar

Till målning föreslås vattenfärg och täckfärg. Denna kan vara fast (i kakor eller block) eller i pulverform (s k akvarellfärgpulver). Täckfärgen kan också blandas till av färgstoff, som rörs ut med lämpligt bindemedel, t ex tapetklistor. Med denna färg kan man måla på kraftigt papper, t ex spännpapper, omslagspapper, tapet och papp.

Till täckfärgen används borstpenslar av olika bredd, 10—20 mm. Färgen kan ibland också läggas på med fingrarna. Till stora ytor kan man använda svamp. Till teckning och skrift behövs kol, blyerts, filt- eller fiberspetspennor samt kriter av olika slag: märkkrita, vaxkrita och oljepastellkrita.

Bildframställning kan också ske med papper av olika färger och sorter, t ex silkespapper, glans- och metallpapper, silhuettklippningspapper och omslagspapper. Även tyg och andra textila material kan komma i fråga. Till collage och bildstudier används tidnings- och tidskriftsmaterial eller liknande.

Färgträning kommer till stånd genom att eleverna får syssla med olika slags målningsmaterial under laborerande färglekar. Även under deras bildberättande får de tillfälle till färgiakttagelser och till att diskutera färgsammanställningar.

Se även avsnittet om färg- och formövningar på mellanstadiet s 8.

Tredimensionellt arbete

Förmågan att forma plastiskt samt att bygga och sammanställa föremål bör övas under olika slag av tredimensionellt arbete. Det är angeläget att eleverna individuellt eller tillsammans under lärarens direkta handledning får välja arbetsuppgifter och ta ställning till framställningsätt och tekniska problem. Att kopiera färdiga modeller är meningslös verksamhet, som knappast har något utvecklingsvärde.

Tredimensionellt arbete kan utföras med papper, kartong och olika slag av naturmaterial, smidig blålera eller keramiklera, plastellina, papper maché och andra modelleringsmassor.

Utförandet bör kunna varieras, sinnesupplevelsorna skifta och olika uttryck möjliggöras. Därför behöver ett rikt sortiment av olika material finnas tillgängligt, bl a papp, wellpapp, cellplast, trä och gips.

Saxar, knivar och övriga verktyg måste vara av god kvalitet för att inte onödigt försvåra arbetet.

B

ställningar är därför ofta berättande och fabulerande. Elevernas föreställningsvärld berikas bl a av deras fria läsning samt genom radio, film och television.

I synnerhet orienteringsämnena, musik och svenska utgör för mellanstadiet teckningsundervisning en god inspirationskälla. Så kan t ex vid introduktionen till ett geografiskt intresseområde uppmärksamheten riktas på förslag till uppgifter för 2- och 3-dimensionell bildframställning. Här är det lämpligt låta de olika grupperna söka visualisera människans anknytning till landskapet, naturen, näringslivet och kulturlivet. I samband härmed bör övningar i bildavläsning inläggas.

Vid studium av olika landskapstyper kan påvisas, hur dessa påverkat människans liv och hur starkt människans beroende av miljön är. Friska vatten och ren luft är livsbetingelser, som i vår tid hotas av förstörelse. Människans ingrepp i naturen bör observeras, studeras och diskuteras. Vid studium av ett miljöavsnitt som exempelvis stranden, lövängen och barrskogen har man rika möjligheter att fördjupa sig i detaljstudium av enskilda objekt, vars formvärld kan stimulera den skapande verksamheten.

Det är viktigt att man också studerar bostadsområden, stadsmiljöer, arbetsmiljöer, anläggningar för fritidssysselsättningar, rekreation osv. Dessa studier kan läggas till grund för enkla försök till eget miljöskapande i bild eller i tredimensionell form. Arbetet bör läggas upp så att eleverna får träna sin förmåga att iakttä och dra slutsatser.

Med hjälp av foto och film kan eleverna också göra bildframställningar i anslutning till studierna i bl a naturkunskap och samhällskunskap.

Kristendomens och andra religioners rika bildskatt kan göras till föremål för fria omtolkningar, och förslag till exempelvis kyrkfönster, textilier och andra utsmyckningar är lämpliga uppgifter för bildskapande.

Musikens förmåga till frigörelse och känslomässigt engagemang bör prövas genom målmedveten strävan att översätta musikaliska uttryck och känslolägen till färg och form.

Presentation av egna bilder kombinerade med lämpliga ljud är ett lämpligt sätt att föra ut och ta emot meddelanden om en människas väsen och upplevelser. Illustrationer i samband med språkövningar befrämjar inläring och förstärker uttrycket.

Skisseringsuppgifter med anknytning till aktuella teman kan förekomma som ett konstruktivt bild-

A

byggande i klippapper, dels som plana bilder, dels som tredimensionella kompositioner. Vidare kan beskrivande teckningar i plan och profil (sakteckning) utföras som frihandsutkast i naturlig skala. Dessa kan upptecknas i kol eller krita eller också uppmålas direkt i färg.

Fria teckningar och målningar kan utnyttjas som uppslag för sömnad och för applikationsarbeten.

Färg- och formövningar

Såväl individuella uppgifter som gruppuppgifter kan ta sikte på ett mer medvetet utnyttjande av den givna bildytans utsträckningar i höjd- och sidled, t ex i en stadsbild. Plan- och profilden är ofta den naturligaste formen för rumsframställning, och därefter kommer överskärningar med viss djupverkan. I årskurs 6 är ett flertal elever mogna för parallellperspektiv på fri hand. Framför allt kan sådana gruppuppgifter, utförda i montageteknik, utnyttjas för bildbyggnadsövningar med djupskiktning i förgrund, mellanplan och bakgrund. I applikationsteknik med papper eller tyg eller som pappersmosaik vinner kompositionen lättare en tilltalande helhetsverkan, men man får inte glömma, att direkt uppteckning med kol eller krita och målning i större format har sin betydelse då det gäller att vinna motorisk säkerhet. Detta bör utnyttjas även i enskilda uppgifter.

Eleverna bör varje dag ges tillfällen till motoriska övningar i form av skisser, exempelvis i form av "väggtidning", på stora spännpapper uppsatta i korridorer eller lärosalar, på krittavlan eller på papper fastsatt på bänkklockets insida. "Dagens skiss" eller "Veckans skiss" kan utföras, efter eget val eller föreslaget ämne, både i stort och i mycket litet format, t ex som en dagbok i bild.

Det intuitiva bildskapandet är ett moment som bör tillvaratas. Härur kan en del elever utveckla mönsterteckningar eller uttrycksfulla bildberättelser.

Barn tycker om färg, både som material och som visuell upplevelse. Det är angeläget att den spontana färgupplevelsen bibehålls och inte hämmas genom för eleverna mer eller mindre abstrakt systematik.

Undervisningen om färger får inte leda till att eleverna i sitt måleri blir ängsliga och hämmade i känslan av att göra fel. Läraren måste alltid ta hänsyn till elevernas egna estetiska värderingar.

Eleverna kan genom laborativt arbete inhämta kunskaper om färgton, färgstyrka och ljushet samt

B

färgsammansättningar. Detta kan exempelvis ske genom att eleverna ur ett blandat färgmaterial (garn, tyglappar, papper, färgklipp) får i uppgift att plocka ut färger, som är varandras kontraster eller nära släktingar, färger som verkar kalla eller varma osv. Höstlöv kan ordnas efter färgton eller ljushet. Stenar av olika färger kan läggas i vatten, så att färgerna framträder. Mossor och lavar kan studeras från färgsynpunkt.

Färgövningar kan läggas upp på varierande sätt och med olika material. Genom att använda genomskinligt material som silkespapper, cellofan och plastfolie kan man på ett enkelt sätt åskådliggöra, bl a olika moment i färgläran. (Se s 17).

Övningar med begränsat färgval kan också provas. De tillgår så att eleverna samlar text rött papper, tyg och plast och gör bilder med dessa material. I övningarna blir eleverna uppmärksamma på varje färgtons stora valörrikedom. De vunna erfarenheterna härifrån kan sedan utnyttjas vid målning av olika slag. Man kan även experimentera med komplementfärger.

Människan har i alla tider haft en medfödd förmåga och spontan lust att i upprepningar av enkla former ge intryck av rörelse och skapa mönster, till en början med hemliga och magiska avsikter, men så småningom för att ge sin miljö och dess enskilda element en dekorativ rikedom. Skolan bör tillvarata denna förmåga. Man kan utgå från geometriska former eller genom bokstavsformernas upprepning väva slingor och fläta mönster.

Man kan också inspireras av dekorativ konst från olika tider och kulturer.

Som omväxling till det figurativa bildbyggandet bör eleven ibland få prova på olika former av tryck, såsom potatis-, kork-, cellplast-, kartong- och linoleumtryck liksom träsnitt och plantryck, monotypi- och schablontryck. Dessa tekniker bör även komma till användning på textilt material.

Frottagetekniken med sin stora variationsrikedom hjälper eleven till nya upplevelser av material och form. Lämpliga uppgifter är här att undersöka olika materialstrukturer, text hos textilier, murverk, trä och metaller, liksom naturformernas mönster hos växter och växtdelar. En mängd olika föremål, eget pappklipp och klichématerial ger rika uttrycksmöjligheter.

Framställning av människofiguren är det område, där självkritiken tidigast syns sätta in. Redan i tioårsåldern upplever många en självförtroendekris. Man kan försöka få eleverna att arbeta med ytor och volymer, fläckgubbar, klippgubbar, skuggspels-

C

figurer, handdockor och — tex i samband med studiet av människokroppen — enkla marionetter, framför allt modellerade småfigurer och fantasiporträtt i nära naturlig skala. Iakttagelser av den egna kroppens mått (handen i förhållande till ansiktet, armbågen når till midjan osv) och proportionsbestämningar utan syftning genom direkt iakttagande av en kamrat kan utnyttjas även i figurframställningar, som ej porträtterar en viss person. För många är det subjektiva inlevelsemomentet och det dramatiskt uttrycksfulla allra viktigast. Då människofiguren ofta har en central plats i tonåringars bildframställningar bör det vara angeläget, att mellanstadiets undervisning håller förmågan till figurframställning levande.

Tredimensionellt arbete

Modellering och arbete i byggbart material inriktas på

att öva handens formningskänsla genom tumning och knådning av lerkärl och fria former;

att modellera figurer vars form anpassats till materialet och iaktta figurernas kroppsställningar och rörelser (företrädesvis årskurs 5 och 6);

att uppöva rumskänslan genom att bygga tredimensionellt i papp, faner, smäcker rundstav, fyrkantlist, cellplast, stickor, spån, ståltråd m m;

att tillverka huvuden till handdockor och dekorativa masker med anknytning till primitiv konst och med mimisk uttrycksverkan genom att fritt forma i gips och använda olika armeringsmaterial, tex gasväv;

att bygga med gips som bindemedel;

att framställa avtryck i lera, gjutsand m m och göra avgjutningar av dessa i gips, cement, etc;

att rista;

att skära i gasbetong, tex som utomhusarbete vid lämplig årstid;

att stämpeldekorerar i lera och andra material, även som utomhusarbete;

att modellera i kramsnö.

Formande med rörliga element kan förekomma exempelvis i samband med vattenlek och skugglek.

A

Bild och skrift

Textning och stilvård bör förekomma i flertalet ämnen med övningar av varierande stilkaraktärer och hjälpmedel samt försök med anpassning av text till bild i överskådliga uppställningar och skriftliga redogörelser i anknytning till undervisningen i orienteringsämnena och svenska. Övningar i att förena skrift och bild i fria kompositioner i olika material och i olika format, tex väggtidningar, ger variation i uttrycket.

Bild- och miljökunskap

Undervisningen i bildkunskap och i miljökunskap sker i anslutning till form- och färgövningarna och till tredimensionellt arbete.

Såväl bildkunsksundervisningen som miljöundervisningen kan bedrivas i anknytning till ämnesövergripande intresseområden, främst inom orienteringsämnena och svenskan.

HÖGSTADIET

Teckningsundervisningen bör på högstadiet inriktas på att hos eleverna öva förmågan att förstå och använda bilden som uttrycks- och kommunikationsmedel. Bilden som ett element i miljön och miljön som gestaltad form behandlas också.

Skilnaderna i attityder, intresseinriktning och mognadsgrad mellan olika elever gör, att förutsättningarna för undervisningen varierar starkt såväl individerna som klasserna emellan. Till detta kommer utvecklingsstadiets mycket dynamiska karaktär, pendlarna mellan entusiasm och liknöjdhet, utåtriktad aktivitet och självupptagenhet. I bildskapandet kan man konstatera, att en del elever är utpräglat visuellt lagda med god förmåga till korrekt, sakriktigt återgivande av verkligheten, såväl ur minnet som vid direkt avbildande. Många av dessa skildrare har en inriktning på tekniskt intressanta objekt, hos några kommer en lyrisk naturkänsla till uttryck, andra åter specialiserar sig på figurframställningar med idealiserande eller karikerande porträttering av modellerna. En annan kategori av eleverna tillhör en icke visuell typ, som ådagalägger ett emotionellt engagemang i sitt skapande, vilket kommer till synes i expressionistiska bilder. Det stora flertalet hör dock ej deciderat till någondera av dessa mera extrema typer.

B

Teckningsundervisningen bör på högstadiet söka bidra till att eleverna kommer till klarhet över sig själva, finner sin egen identitet och utvecklas till kreativa individer.

Bildframställning

Undervisningen skall anpassas efter elevernas individuella förutsättningar och anspråk och skall anknytas till deras intresse- och studieinriktning. Successivt och systematiskt skall deras färdigheter att använda bilden utvidgas, likaså deras kunskaper om form och färg och om olika bildframställningsmetoder. De skall också träna enkel textning och annan bokstavsframställning och öva förmågan att kombinera bild och text.

Undervisningen bör ansluta till undervisningen i andra ämnen, till det allmänna kulturlivet och till för eleverna aktuella intresseområden. Den måste således belysa både historiska företeelser och dagsaktuella frågor.

Eleverna skall kunna arbeta såväl praktiskt som teoretiskt och alltså få tillfälle till fritt eller bundet gestaltande, till resonemang och diskussioner och till upplevelse.

Det är viktigt att eleverna får medverka vid såväl planering som utformning av arbetet.

För att eleverna skall få erfarenheter och kunskap om sina egna och materialets möjligheter bör det praktiska arbetet bedrivas laborativt och ge tillfälle till experimenterande med material och tekniker. Arbets sätt som kan komma i fråga är bl a målning med akvarell, klistermålning, monotypi, frottage, fotogram, ljusbildscollage, fotomontage samt arbete med lera, gips, puts, textila material, olika fibrer, plast, trä, bark och näver, gasbetong, glas, cellplast, wellpapp, papp osv.

Direkt verklighetsavbildning kan med tanke på den formella färdigheten och med anpassning till elevernas varierande förutsättningar, så småningom inriktas på

att genom syftning uppmäta vinklars verkliga och skenbara storlek, förkortningar etc;

att lära känna den perspektiviska framställningens lagar (aktuella i samband med såväl miljökunskap som foto- och filmkunskap);

att studera belysning och volymbildning och att översätta dessa fenomen i valör- och färgframställning;

C

att studera människogestaltens uppbyggnad och rörelsefunktioner;

att iakttä och förstå den uttrycksfulla åtbörden och möjligheterna att med linjer snabbt och karaktäristiskt fånga gest och mimiskt uttryck i bild.

Verklighetsbeskrivning i form av bildreportage bör förekomma som nödvändigt komplement då man övar dessa formella färdigheter i undervisningen. Bildreportaget kan utgå från tillfälliga, dagsaktuella händelser, direkt upplevda eller förmedlade genom tidningsnotiser etc. Liksom idéskissen kan det ges ett naturligt samband med arbetsområden i miljö-kunskap, svenska (tex elevtidningen) och andra ämnen. Reportagebilden bör få växa fram direkt utifrån ett visuellt intressecentrum. Den direkta verklighetsiakttagelsen bör vara det centrala, bildens form, perspektivisk eller inte, underordnas framställningens syfte.

Nödvändigheten av att förenkla, att bortse från det i sammanhanget oväsentliga framhålls för eleverna. Att materialet, redskapen och arbetstekniken på ett naturligt sätt kan ge förutsättningarna för bildgestaltningen är en grundprincip, som ligger nära till hands. Den medger ett önskvärt mått av valfrihet. Så småningom kan mera bestämda krav på stilisering utifrån vissa förutsättningar tänkas förekomma.

Undervisningen bör leda fram till kunskap om alternativa bildframställningsmetoder och bildkaraktärer.

Skapande verksamhet och formlära med färgkunskap och materialkänedom bör under hela högstadiet vara intimt sammanvävda med varandra. Redan i årskurs 7 växer en sådan bildmedvetenhet fram, att kunskapsmoment som rumsgestaltning i parallellperspektiv — aktualiserad redan på mellanstadiet — färgval med användande av valörbestämning, proportionsstudier efter modell vid utförandet av figurkompositioner m m kan behandlas i direkt samband med eller som förberedelse till friare skapande. Mer tidskrävande tekniker och material som bjuder större arbetsmotstånd, tex linoleum- och träsnitt, skraffito etc, är lämpliga för elever, som arbetar snabbt och behöver den manuella sysselsättning arbetet med dessa ger. I årskurs 8 äger såväl en utvidgning av registret som en fördjupning i de olika teknikerna rum. Flera trycktekniker som kartong- eller trägravyr, schablonering och silkscreentryck samt eventuellt tryckning i två eller flera färger kan nu utnyttjas. Det samma gäller frottage och avklappningar, collage

A

med varierande material representerande ett texturregister från den blanka folien till velourpapperet och den grova juteväven, formning i lera eller annat plastiskt material, modellering, drejning, engobering, dekorerung, glaserung och tredimensionell formskapande i byggbara material. Dessa och ytterligare en mängd andra material och tekniker kan förekomma, men det bör vara angeläget att åstadkomma en utvecklingslinje i verksamheten, en kontinuitet i stort med olika avsnitt inledda av experiment och övningsuppgifter samt utredande samtal kring dessa. Planlöst mångsyssleri bör man undvika. I årskurs 9 bör momenten verklighetsavbildning — verklighetsomtolkning bli föremål för mer ingående behandling.

Den skapande verksamheten kan få en dekorativ eller en konstruktiv inriktning i anslutning till slöjden efter förberedande kompositionsövningar med anknytning till plangeometrisk ritning. Likaså bör dekorativ scengestaltning till marionett- eller elevteaterföreställningar, aktuella inom tillvalsämnet konst, gärna förberedas med fritt tredimensionellt experimenterande samt eventuellt modellbyggnad i skala. I samband med att en skolens anordnas bör behovet av verkstad observeras. Denna kan utnyttjas för teckning, slöjd, hemkunskap och tillvalsämnet konst gemensamt.

Den ortogonala (rätvinkliga) bildframställning, som kännetecknar den tekniska ritningen, grundar sig på ett för alla naturligt sätt att definiera rum, kroppars form och föremåls konstruktion, lägesrelationer och funktionella sammanhang. Barnet producerar tidigt denna typ av bilder för att klargöra sina föreställningar, befästa sin kunskap och meddela sig med andra. Under låg- och mellanstadiet har geometriundervisningen klargjort och systematiserat begreppen och utvecklat en viss rit- och mätteknik. I slöjdundervisningen har den ortogonala framställningen kommit till praktisk användning och konkretiserat intentioner knutna till en teknisk tillverkningsprocess. I teckningsundervisningen är det naturligt att för dekorativ bildgestaltning använda både med ritinstrument precisionsframställda och på fri hand utförda plana geometriska former. Denna dekorativa bildgestaltning inriktas på klargörande av mönster- och färgsammanställningars karaktärer: statiska—dynamiska, lugna—aktiva, regelbundna—rytmiskt varierade etc. Den miljögestaltande verksamheten förutsätter förmåga till ritningsläsning och kunskaper i projektionsritning med användande av tre plan, i vyplacering och användande av ritningssymboler en-

B

ligt fastställda normer samt i måttsättning och användande av enkla skalor.

Genom att kombinera projektläran med tredimensionellt arbete i styvt papper, kartong, papp och andra lämpliga material kan kunskap vinnas om enkla skärningar och ytutbredningar samt om linjers, vinklars och ytors verkliga storlek. Detta tredimensionella arbete kan bedrivas som ett fritt experimenterande men också som utformande av exempelvis förpackningar i samband med temat "modern reklam och varudistribution", modeller till byggnadskroppar etc.

Användande av småbilda- och arbetsprojektor och lämpliga demonstrationsmodeller ger goda informationsmöjligheter och spar tid. Självinstruerande studiematerial bör erbjuda individualiseringsmöjligheter och fördjupnings- och överkursuppgifter av varierande svårighetsgrad för intresserade elever.

Bild och skrift

Utvecklingskedjan bild—tecken—bokstav belyses med exempel såväl från den västerländska skriftens utveckling som från andra kulturers. Genom bildexempel och demonstrationer klargörs hur olika faktorer påverkat utformningen av vårt alfabet och hur man fortfarande ställer specifika krav på bokstavsbildens utformning i olika sammanhang: läslighet, visuell pregnans och till den givna uppgiften anpassad formkaraktär. Enkel layout utförs med samverkan—växelspel mellan bild och text som ledande aspekt, exempelvis vid formgivning av olika tryckalster. Textning, som syftar till uppövande av viss färdighet att använda kursiv blockstil (ingenjörstil), kan utföras i samband med teknisk ritning.

Olika skrivredskap såsom rörpenna, filtpenna och pensel bör prövas. Textning och bokstavsteckning liksom tillklippning, schablonering och tredimensionell framställning av text utförs i samband med reklamuppgifter. Skriftens formala egenskaper observeras, t ex positiv och negativ form, och känslan för dessa egenskaper utvecklas genom dekorativ lek — mönsterbildning med fritt användande av bokstavselement. Med utgångspunkt i texttrafikmärken och andra symboler diskuteras nödvändigheten och möjligheten av ett internationellt bildteckenspråk och prövas formgivning och tolkning av sådana tecken. Handstilen såsom helhetsbild och uttryck för personlig läggning och tempe-

C

rament studeras och synpunkter på handstilsvård ges (se läroplanssupplementet Svenska).

Övningar — både individuella och kollektiva — att förena skrift och bild i fria kompositioner och som uttryck för ett litterärt innehåll bör vara lika angelägna som bunden framställning av text och bild vid utförande av exempelvis affischer, bokomslag etc.

Bildkunskap

Den bildvärld som moderna massmedier förmedlar utövar en stark påverkan på eleverna och utgör, när dessa går in i ett stadium av allt större kritisk medvetenhet, en aktuell och, om rätt utnyttjad, givande utgångspunkt för teckningsundervisningen. Sålunda utgör massmediernas för eleverna välkända bildmaterial ofta ett mycket lämpligt underlag för det bildstudium, som avser att öppna deras ögon för bildens innehåll och funktioner. Den förmåga att iakttä, analysera och värdera, som därvid uppövas, kan sedan i många sammanhang komma undervisningen till godo.

Den bildanalytiska förmågan övas upp genom att eleverna successivt och med lärarens hjälp gör klart för sig, att allt gestaltande i bild innebär ett urval ur ett tillgängligt material. Syftet med framställningen styr urvalet—gestaltningen i vitt skilda riktningar. Processen förlöper hos de yngre barnen i det avseendet omedvetet, deras föreställningar registreras spontant och ofta mycket träffande i den i olika material framställda, konkreta bilden. Återblickar på denna tidigare period kan göras både stimulerande och lärorika, paralleller kan dras både till den absolut objektiva information, som den tekniska ritningen förmedlar, och till subjektivt uttrycksfull eller dekorativt medveten, professionellt framställd bild. I denna sistnämnda kategori kan också presenteras den fotografiska bilden, såväl stillbild som film, såsom exempel på inte bara maximalt realistisk bild utan också på suggestiv och informativ bild. Seriebilden har ju en direkt relation till illustrativt tecknad film och från denna är steget inte långt till andra arter av expressiv bild i mobil, tredimensionell form och till olika former av ljusspel.

Vid studium av massmediabilder bör man inte bara iakttä hur bilden framställer ett innehåll utan också vilka attityder och sociala värderingar bildmaterialet speglar. Samverkan bör ske med svenskan.

Miljökunskap

Miljöupplevelsen kan karakteriseras som bestämd av det egna jagets relation till de omgivande elementen i rummet både i form av direkt varseblivning och som föreställningar och förväntningar. Vid gestaltning—konkretisering av denna upplevelse spelar alltså projektionen av den mänskliga gestalten stor roll.

Utifrån de allmänna förutsättningar som teckning och andra ämnen och aktuell miljödebatt gett kan olika för eleverna aktuella arbetsområden avgränsas, t ex Skolan som miljö för arbete, elevaktiviteter och fritidssysselsättningar; Fritidsområdet—semesterssamhället; Mötesplats och samlingslokaler för ungdomen; Ett rekreations- och kulturcentrum; Bostadsmiljön.

Ett arbetsområde som Förslag till kultur- och fritidscentrum för vår stad (stadsdel, tätort) kan eventuellt introduceras genom studiebesök på aktuell plats — t ex ett äldre hus med inredning och omgivning som kan förändras. Arbetsunderlag kan då inhämtas på platsen genom skisser, uppmätningar, fotografier, anteckningar och även klipp ur pressdiskussioner, som kan vara aktuella i sammanhanget. I andra fall då stadsplaneförändringar diskuteras och projekteras kan kanske ritningsunderlag och annat material erhållas från stadsarkitektkontor eller annan kommunal myndighet.

Miljöundervisning enligt arbetsområdesprincipen, så som den kan bedrivas i teckningsämnet med anknytning till andra ämnen ställer särskilda krav på arbetsorganisation, lokaler, utrustning, arbetsmaterial och läromedel.

För den tredimensionella framställningen bör ej alltför tidskrävande tekniker användas. Arbete i cellplast, papp, styvt ritpapper, plastellina etc bör därför kombineras med användande av byggsatser i skala 1 : 50 och 1 : 10 för bostadsplanering och rumsgestaltning och i exempelvis skala 1 : 200 och 1 : 400 för planering och gestaltning av avsnitt av den yttre kollektiva miljön.

Vidare kan man ha hjälp av ett aktuellt bildmaterial, som visar arkitektur, design och olika miljöfunktioner.

Tillgång till lokaler och utrustning för fotografering, värmekopiering, duplicering m m erfordras, liksom skärverktyg för papper, papp och cellplastbearbetning, varmluftsfläkt och systematiserat material för färgsättning.

Läraren bör eftersträva ett effektivt utnyttjande av informationskällor och läromedel. Växelverkan mellan olika bildmedia — ljusbilder, film, material

A

B

för arbetsprojektor och ljudupptagningar — bör därvid på bästa sätt utnyttjas.

Estetisk orientering

Estetisk orientering står som samlande rubrik för de moment som skall ge eleverna elementär kännedom om de estetiska företeelsernas och de estetiska värderingarnas bundenhet till tid och rum och till såväl individuella som sociala förutsättningar. Därvid är det i högsta grad önskvärt, att företeelser inom den bildande konsten, arkitektur och miljögestaltning, skulptur, måleri, teckning och grafiskt mångfaldigad bild samt konsthantverk och industriellt formade föremål ställs i relation till samhällssituationen och allmänna kulturyttringar, till litteratur, musik, teater och film. Undervisningen bör belysa hur estetiska konventioner uppstår, vinner spridning, upplöses, förnyas och i viss mån återkommer.

Av vikt är emellertid att eleverna genom denna orientering inte bara får en kunskap om det estetiska området utan att undervisningen också ger sådana referenser som leder den enskilde eleven fram till större insikt om sina egna möjligheter till uttryck, kommunikation och självförverkligande. Denna insikt kan i grunden knappast vinnas på annat sätt än genom ett prövande och vägande, ett personligt bearbetande och omsmältande av intryck och erfarenheter samt genom eget gestaltande.

Särskilt vid inledning av ett undervisningsavsnitt, ett tema eller ett arbetsområde och vid sammanfattningen av vunna resultat bör en samlad, ordnande och punktvis fördjupad orientering ges. Detta kan ske genom bildvisning och studium av föremål och miljöer. Det genomgående temat, människan — tingen och miljön — bilder och symboler, bör belysas ur bl a aktuella förutsättningar. Möjligheten att samordna denna samlade estetiska orientering med annan undervisning i skolan bör givetvis tillvaratas.

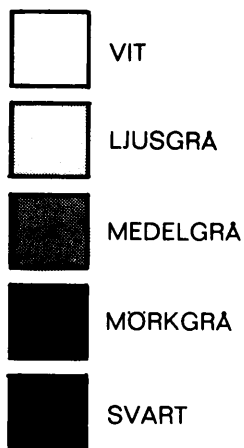
Angelägen är även anknytningen till det aktuella kulturlivet. I läroplanens allmänna del, anvisningar och kommentarer till kursföreskrifterna för teckning, kommenteras den verksamhet, som bedrivs av Riksutställningar och som delvis förläggs inom skolans lokaler. De konst- och kulturpedagogiska aktiviteter, som alltefter lokala förutsättningar handhas av andra institutioner än skolan — museer, bibliotek, konstcentra — och av olika bildningsorganisationer, bör givetvis även utnyttjas.

C

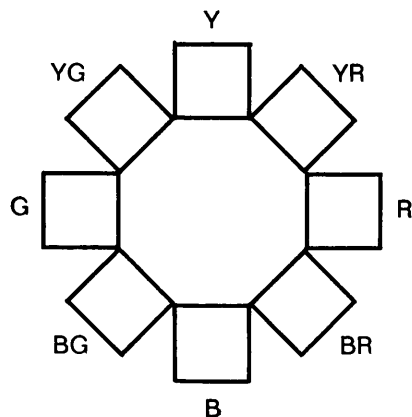
Färglära

De *neutrala* färgerna (grå), som är ett par hundra, kan ordnas efter ljushet från vitt till svart i en s k *gråskala*.

Neutrala färger

Bland de flera hundra tusen färgerna kan vi urskilja ett hundratal *färgtoner* (kulörer). Dessa kan ordnas i en krets med de fyra *grundfärgerna* gult (Y), rött (R), blått (B) och grönt (G) som fixpunkter. Mellan t ex gult och rött kan man sedan urskilja ett tjugofemtal skilda färgnyanser.

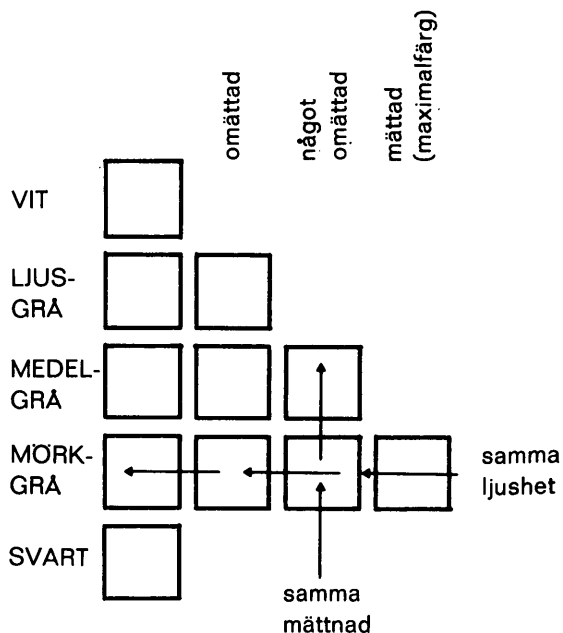
Grundfärger och färgtoner

Till varje färgton (kulör) hör en *klarskala* med olika *mättnadsgrader* (från vitt till mättnadsgränsen). I mättnadsskalan ökar först *färgstyrkan* med mättnaden men avtar sedan åter. När en färg nått sin högsta färgstyrka sägs den vara mättad (ha nått sin maximalfärg). Hos gult och färgerna där omkring sammanfaller maximalfärg och mättnadsgräns. Gult kan inte övermättas.

Färger med samma färgton kan ordnas i ett *färgtonsnitt*. Lika ljusa färger placeras på samma vågräta rad och lika mättade på samma lodräta rad. Ljusheten växer uppåt och mättnaden åt höger.

För att karakterisera en färg måste vi således ange tre saker:

1. Färgton
2. Ljushet
3. Mättnad

Färgtonsnitt av grå färgton

Bildstudium

Allmänna synpunkter

Budskap och information ges i allt större utsträckning genom olika former av bilder. Nya tekniker (distributionsformer) bli television, film och tryck har effektivt bidragit till detta.

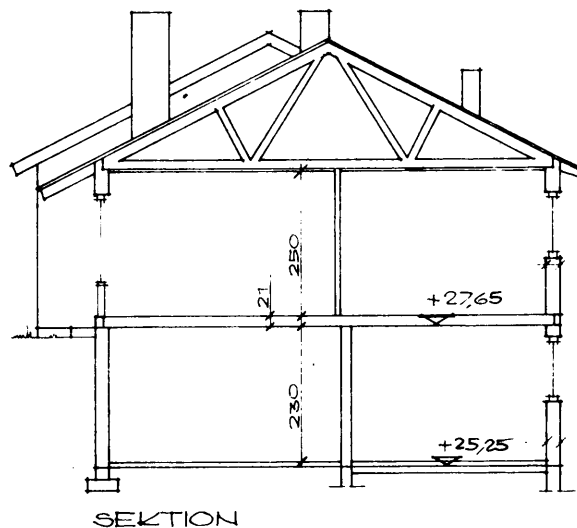
För att kommunikationen skall fungera i de tre leden, utsändande, överföring, mottagande, fordras att budskapet överförs i en form som kan tolkas. Karaktäristiskt för den estetiska kommunikationen anses vara, att överföringens form (tinget, bilden, symbolen) är en del av budskapet och att detta oftast inte entydigt kan fastställas. Bildens innebörd är alltid beroende av dess form men också av uttolkarens speciella förutsättningar, aktuella situation, tidigare erfarenheter, medfödda dispositioner, referensramar etc.

Bilder i det moderna samhället

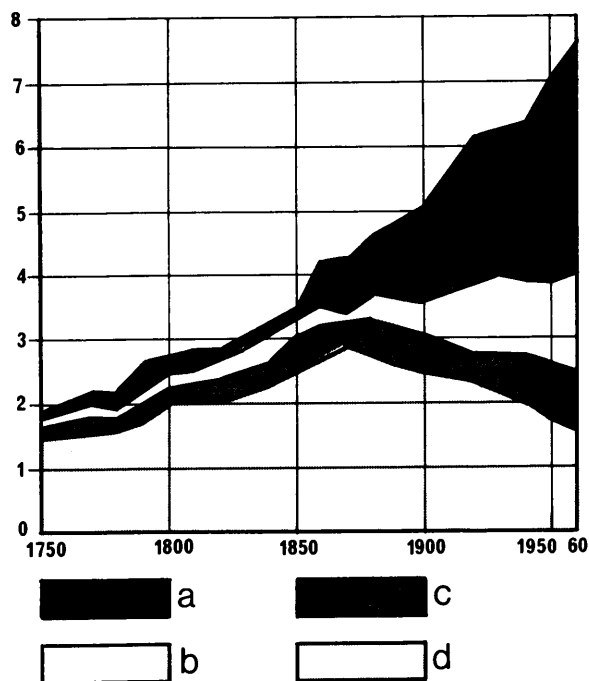
För att i någon mån kunna överblicka den mängd av bilder, som möter oss i olika medier kan det vara praktiskt att gruppera dem efter deras funktioner. Man kan indela bilderna i *informativa bilder* (kartor, ritningar, diagram, symboler, schematiska bilder, illustrationer) och *suggestiva bilder* (illustrationer, reklam- och propagandabilder, serier, expressionistiska konstverk).

Informativa bilder förutsätter i regel kännedom om det bildspråk och de normer, som används i det aktuella fallet. De förmedlar kunskap om faktiska förhållanden.

För att kunna läsa *arbetsritningar* måste man bli kunna projektionslära och ha en viss kännedom om ritteknik. Det finns internationella överenskommelser om arbetsritningars utförande och man kan därför säga, att de "talar" ett internationellt språk.

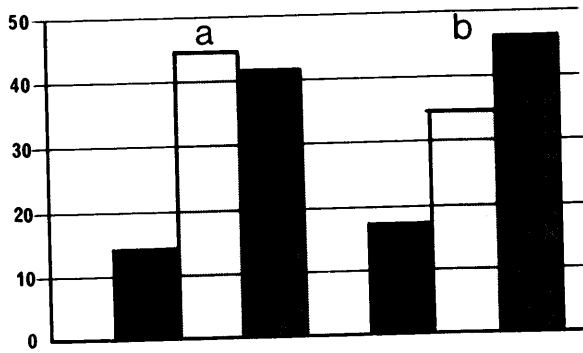
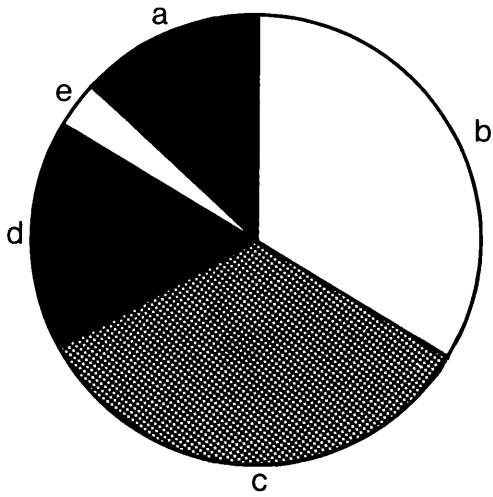

Diagram konstrueras efter olika principer. Det finns t ex kurvor, cirkeldiagram och stapeldiagram.

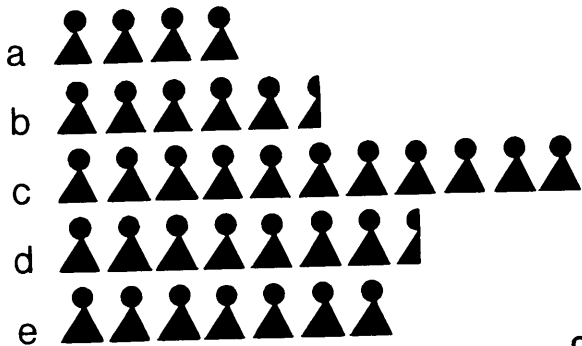

A

B

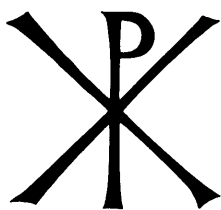
Stapeldiagram ges ibland en konkret utformning i form av symbolfigurer.

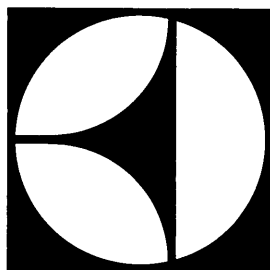
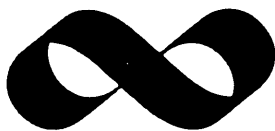
c

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dotted lines.

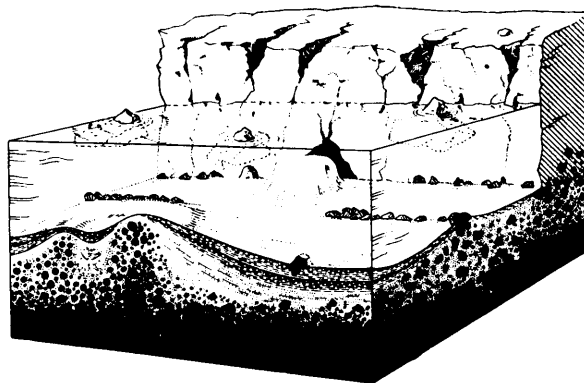
Symboler ger också information, som snabbt uppfattas, därför att man använder sig av ett överenskommet, lättfattligt bildspråk.

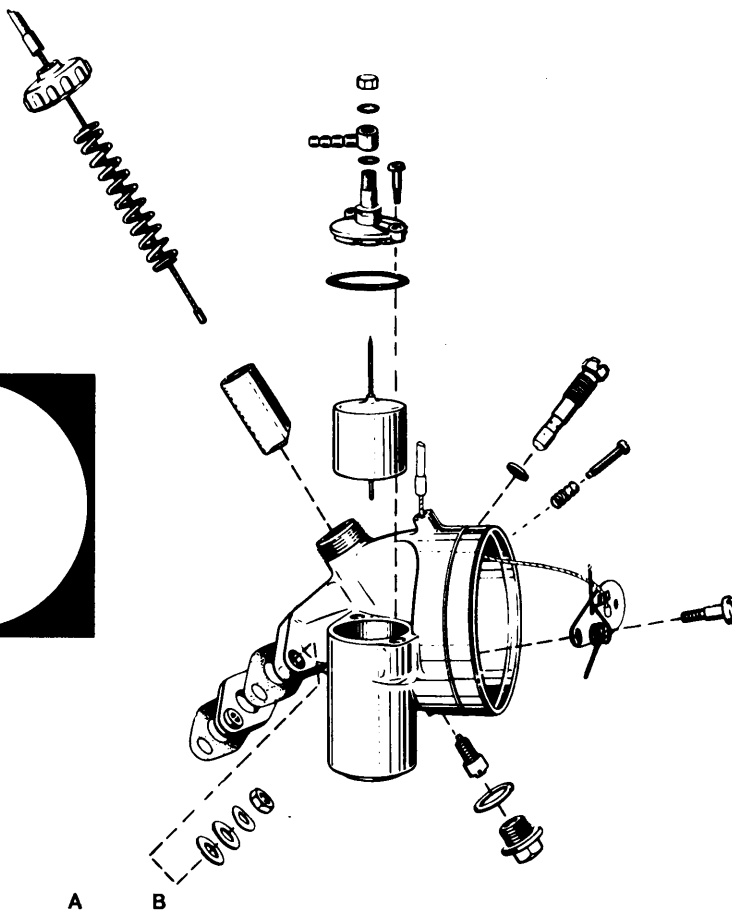
Som symboler verkar också vissa inarbetade firmamärken.

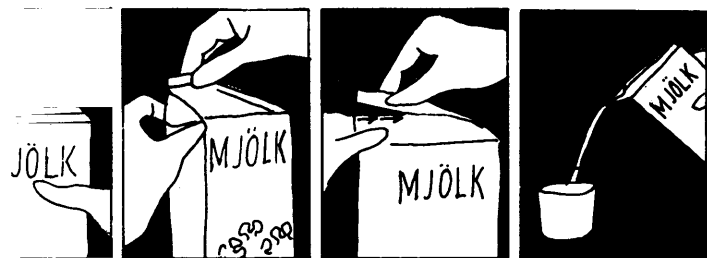
Schematiska bilder klargör på ett förenklat, skissartat sätt ett förhållande, en situation eller ett förlopp. Många av bilderna i läroböckerna är schematiska.

Illustrativa bilder används i flertalet fackböcker för att förtydliga texten. De kan utföras på olika sätt, bl a som sk sprängskisser.

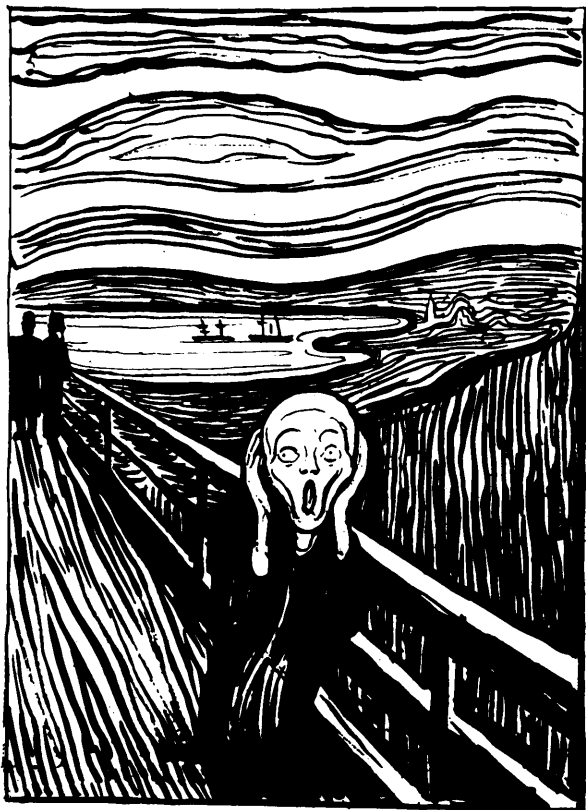

Teckningar kan också förekomma i serieform som förtydligande av ett händelseförlopp.

Suggestiva bilder påverkar våra känslor, söker styra vår uppfattning med medel som ligger vid sidan av fakta och är därigenom mer svårpenetrerade. Säkerligen kan medvetandet om hur man påverkas genom bilder göra oss mer kritiska till "bildmeddelanden", och få oss att analysera dem och ta ställning mer objektivt.

Utpräglat suggestiva bilder finner vi främst i expressionistiska konstnärers verk, såväl figurativa framställningar (Munch, van Gogh) som non-figurativa (Pollock, Riopelle).

C

De moderna massmediernas bildflöde tillför oss inte bara information utan utsätter oss också för en stark påverkan. Suggestiva och informativa bildelement blandas på ett ofta förledande sätt. Ofta utnyttjas ett effektivt samspel mellan text och bild i slagkraftiga visualiseringar.

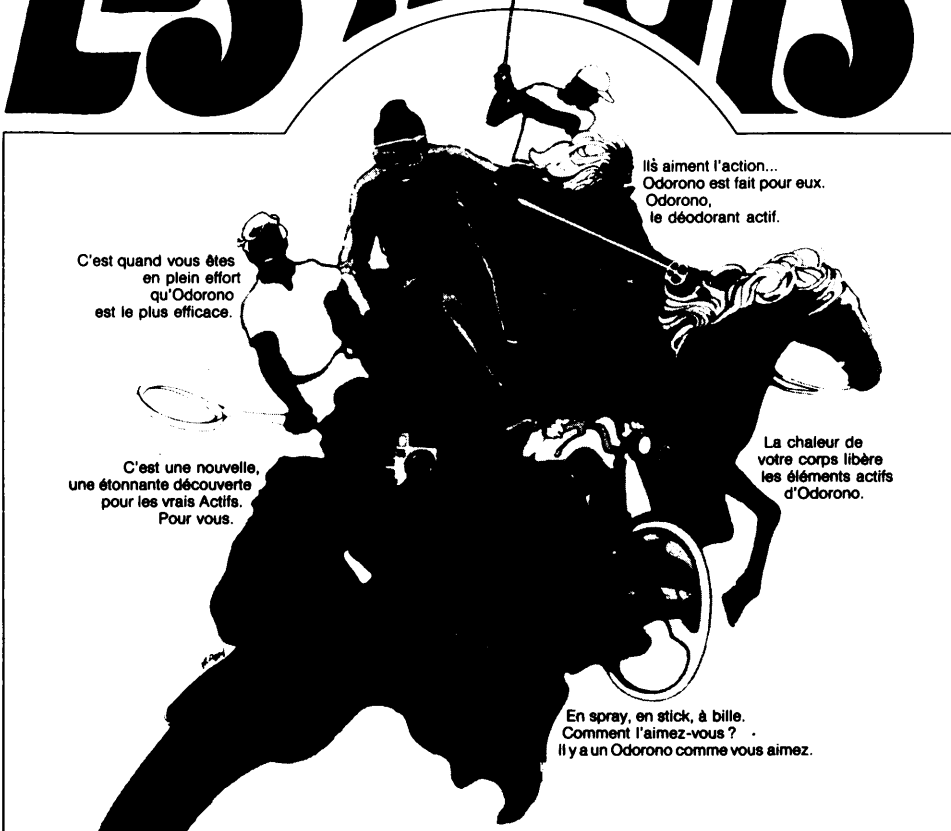
I undervisningen bör uppmärksamhet ägnas åt reklam- och propagandabilder och de värderingar och attityder som kommer till uttryck i dessa bilder, medvetet eller omedvetet, bör göras till föremål för studium och analys inom olika ämnen.

För att i någon mån tränga in i problemställningarna kan man undersöka några av de bilder reklamen använder och som vill övertyga oss förstånds- eller känslomässigt.

Informativa bilder av varor eller miljöer kan framställas fotografiskt eller manuellt.

"Glamour"-bilder är bilder med attraktiv utstrålning, som vädjar till känslan och stimulerar drömmar om en fiktiv situation eller verklighet.

LES ACTIFS

Il s'aime l'action...
Odorono est fait pour eux.
Odorono,
le déodorant actif.

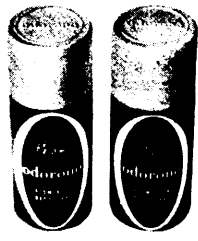
C'est quand vous êtes
en plein effort
qu'Odorono
est le plus efficace.

La chaleur de
votre corps libère
les éléments actifs
d'Odorono.

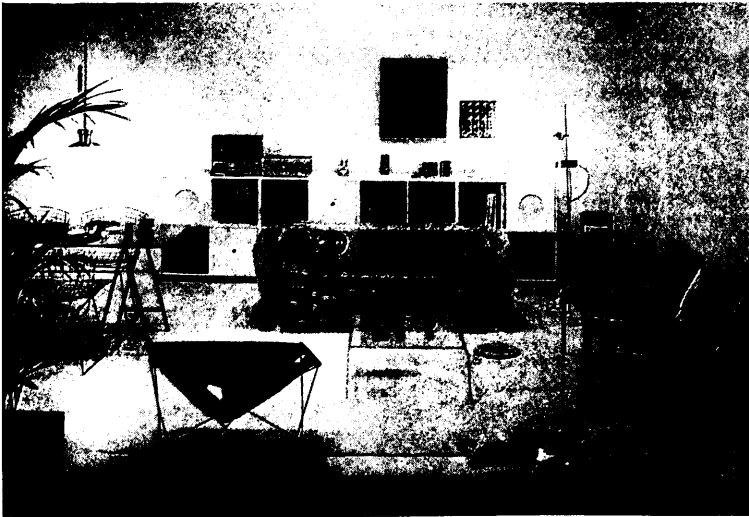
C'est une nouvelle,
une étonnante découverte
pour les vrais Actifs.
Pour vous.

En spray, en stick, à bille.
Comment l'aimez-vous ?
Il y a un Odorono comme vous aimez.

EXIGENT
ODORONO

"Status"-bilder ger sken av att social framgång är en följd av inköpet av varan eller tjänsten på bilden. Statusvärdena kan variera starkt och betonas på olika sätt.

Reportagebilden kan förefalla att vara en helt objektiv skildring av verkligheten men valet av motiv begränsar objektiviteten. Reportage-tecknaren väljer för sin bild en teknik och ett motiv, som ger ett konstnärligt bra resultat, fotografen väljer ur flödet av motiv det han anser bäst främja reportagets syfte, som kan vara klart tendentiöst. Kritisk granskning av reportagebilder, som förekommer i skolarbetet bör koncentreras huvudsakligen kring bildens innehåll och motiv och mindre till dess formala egenskaper.

I våra dagar finner vi *politiska bilder*, bl a i pressen och på affischer, dels i fotoform, dels manuellt framställda. Dessa bilder ingår ofta som lärostoff i skilda ämnen i skolan och en samverkan mellan teckning och övriga ämnen är därför nödvändig. Analyser av politiska bilder i ämnet teckning skall i första hand göras från formsynpunkt.

Den politiska bilden arbetar ofta med förenklad, slagkraftig argumentation i form och utförande. Satiren är ett vanligt vapen i den politiska kampen.

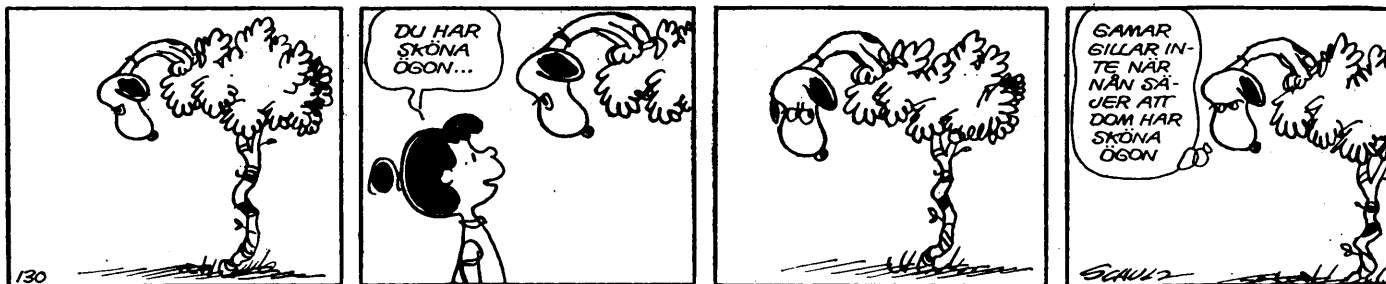
Karikatyren är en bild, som genom överdrifter söker framhäva det väsentliga, karaktäristiska. Resultatet blir oftast satiriskt eller humoristiskt.

Europa, ja det är jag!

Serietecknaren använder sig delvis av likartade uttrycksmedel som filmskaparen, t ex helbild, halvbild och närbild, men komponerar också sina bilder enligt de principer, som gäller för stillbilder i övrigt. Innehållet kan variera och bl a vara underhållande, kunskapsförmedlande eller propagandistiskt. Undervisningen om serier bör bedrivas i samverkan med ämnet svenska och från början inriktas på att vänja eleverna att göra en kritisk innehållsanalys.

BC

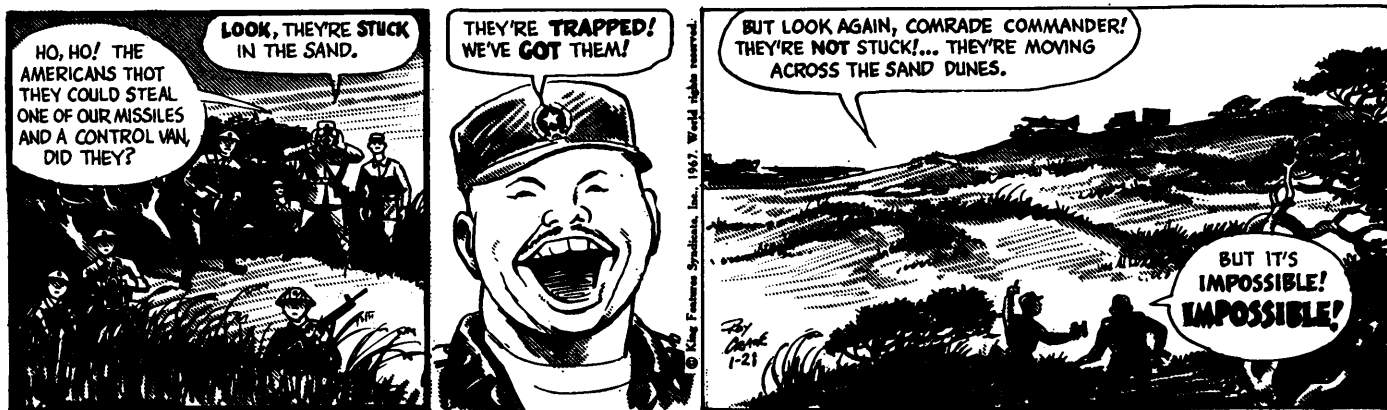

Ordlista

what's going on = vad
står på
stop it = sluta

make love, not war =
älska — kriga inte
whatta = what do
think = tänka

fight = slåss
about = om
stupid = dumbom

Bokstäver är visserligen symboler för ljud och orden symboler för begrepp, men orden kan också få bildkaraktär, dvs innebära konkretisering av ett begrepp.

STEREO

SNU_BBLA

SKAKAT

FARET

DUBBEL

RÄDD

Bildtolkning och bildanalys

Bilder kan analyseras ur flera aspekter, bl a form, innehåll och motiv. De formala värdena kan ofta analyseras utan hänsyn till innehållet medan *innehållsanalysen* knappast kan göras utan *formanalys*. Formanalysen bör bl a omfatta följande:

- Bildens material (foto, teckning, målning, skulptur, arkitektur m m)
- Bildens komposition (rytmik, färgkomposition)
- Bildens form, (klar eller diffus form, ytverkan eller djupverkan; plastisk form; ljusfördelning; koncentrerad eller fördelad form: lineär eller målerisk form; begränsning av bildytan eller en del av en större helhet)
- Bildens färg (den generella färgkaraktären: aktiv eller passiv färgställning; ljushetskontrast, färgstyrkekontrast, accentkontrast, målerisk verkan genom förtoningar).

Beträffande innehållsanalys se även läroplanssupplementet till ämnet svenska.

Motivanalysen praktiseras i de flesta av skolans ämnen, där läraren verkligen utnyttjar bilden i undervisningen. Eleverna bör vänjas att ställa sig frågor om bilden, t ex

vad bilden handlar om;

om bilden har någon särskild uppgift i sammanhanget, dess "budskap";

om detaljerna är av speciell vikt;

vilka jämförelser som kan göras med andra bilder eller egen erfarenhet;

vad händer på bilden och vem utför handlingen.

Elevernas uppgifter i anslutning till bildbetraktandet kan bl a omfatta

att berätta med utgångspunkt i bilder;

att kombinera text med bild;

att redovisa kunskaper med hjälp av bilder;

att samla fakta ur bilder och redovisa dem på en lista;

att lära sig termer (ge konkreta benämningar åt företeelser på bilden);

att enskilt eller i grupp förbereda visning av befintligt eller självtillverkat bildband;

att sätta rubrik och/eller text till bilder;

att komplettera bildstudiet med andra källor: böcker, broschyrer, kartor osv;

att uppöva iakttagelseförmågan genom studiet av bilder med många detaljer.

Beträffande motivanalys se även allmänna anvisningar till ämnet svenska.

I samband med bildanalys bör även behandlas och diskuteras den subjektiva reaktionen (tilltalande/frånstötande, värme/kyla, mjukhet/strävhet etc) associationer och tillämpning av allmänna psykologiska förlopp och sammanhang på den enskilda bilden (propaganda, reklam).

En betoning av bildens sociala funktion och underlag för diskussion om olika värderingar får man genom att välja exempelvis följande utgångspunkter.

Vad är avsikten med bilden? (att informera, suggera, väcka lust, avsky, beundran, leda till identifikation, inpräglade vissa attityder, ge utlopp för känsloreaktioner).

Till vilka vänder sig bildframställningen? (Hur distribueras materialet? Lättåtkomligt — svåråtkomligt? Hur lanseras bildmaterialet? Kultursida — popsida? Hur har framställningstekniken — industriell eller manuell — inverkat på form och överkomlighet? Multikonst — originalkonst?).

Vilka effekter har bildmaterialet på åskådarna? (Vilka är elevernas individuella, spontana reaktioner, sådana de kan avläsas vid samtal och genom enkäter? Hur förändras inställningarna till bilder genom information, analys och diskussion? Hur mognar bildupplevelse och bilduppfattning?).

Finns det alltid ett naturligt samband mellan reklam bilden och det man gör reklam för?

Bildframställning

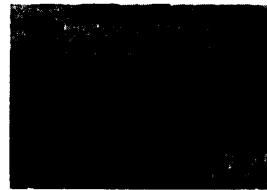
Ovningarna i bildtolkning sker parallellt och i samverkan med elevernas egna bildframställningar. Bildframställningen är ett viktigt led i elevernas visuella språkutveckling och bör inte bara leda till förståelse för formala kvaliteter utan till kunskap om och känsla för hur innehåll och form är avhängiga av varandra.

Man kan samtala om hur bilder framställs på manuell väg (teckning, målning, skrift), genom tekniskt förfarande (trycktekniker), genom fotografering och på elektronisk väg (TV).

I anslutning härtill kan besök göras hos en bildkonstnär, ett tryckeri eller i en film- och TV-studio.

Tät, symmetrisk hängning

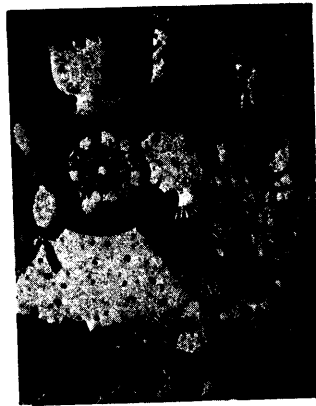
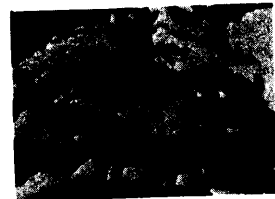
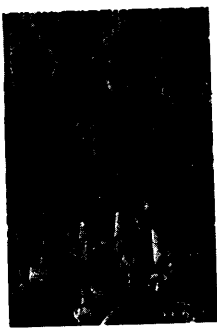
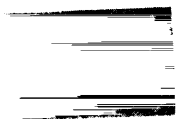
Ofta gäller det att få upp ett stort antal bilder på en begränsad väggyta. Av pedagogiska skäl vill man inte hårdgallra men man måste inte desto mindre ordna materialet för att åstadkomma bästa möjliga helhetsverkan och åskådlighet. Bilderna har här ordnats i tre "block". Tunga = mörka bilder samlas till baslinjen nedtill. Mittbilden dominerar beträffande såväl format som bildverkan. "Vardagshängning". Risk för enformighet bli på grund av lika stora format.

Öppnare, asymmetrisk hängning

Mer rytmiskt omväxlande. Luckorna skapar "andningshål". Jämn baslinje, jämn överkant, uppriktande lodlinjer och vågräta linjer skapar sammanhållning, motverkar oroligt helhetsintryck. En mer spännande hängning som därtill kan växa ut successivt, allt eftersom nya verk tillkommer och utrymme för dem bereds.

De medel som filmfotografen använder bör bli ingående studeras och diskuteras (avståndsbild, helbild, halvbild, närbild, extrem närbild, godperspektiv, fågelperspektiv, panorering, stämningsskapande effekter etc).

Bilduppslaget s 32—33 ger en översikt över framställningstekniker, som eleven under sin skoltid bör komma i praktisk beröring med.

Undervisningens planering

En *stadieplanering* bör göras under senare delen av vårterminen, eftersom det gångna årets erfarenheter då ännu är friska, men också för att nödvändiga dispositioner för läromedelsanskaffning liksom framställningar om lokalförändringar, utrustning m m skall kunna göras i god tid före kommande läsår. Den *stadieövergripande* planeringen utformas som en *årskursplanering* och en *avsnittsplanering* i stora drag. Med detta material som underlag kan varje huvudlärare i ämnet eller ämnesgruppen sedan övergå till den *samverksplanering*, som berör flera lärare på högstadiet och som lämpligen sker genom att sådana ämnesövergripande *arbetsområden* utarbetas, i vilka olika aktiviteter på ett meningsfullt sätt samordnas. Avsnittsplanen anpassas kontinuerligt till utvecklingen i den enskilda klassen genom mindre planeringsenheter, omfattande tidsavsnitt ända ned till enskilda lektioner och arbetspass, så att undervisningen verkligen tillgodoser individens och gruppens intressen och behov. För att kunna avläsa hur den ursprungliga planen förverkligas, bli med hänsyn till tidsfaktorn, bör läraren föra en arbetsjournal. Det kan också eleverna göra, lämpligen i form av en katalog över sina arbeten och en "ord-bild-dagbok", som dokumenterar de orienterande momenten i ämnet. Såväl samverkansplaneringen som arbetsplaneringen i övrigt fordrar, att lärarna sammanträffar med jämna mellanrum. Även eleverna bör delta i planeringsarbetet.

Vid läsårets och terminens början bör information om huvuddragen av kursuppläggnings ges åt eleverna på ett stimulerande och intresseväckande sätt. Möjligheten att visualisera informationen bör

Forts på s 34 ►

A

Kommentarer till bilduppslaget "Teknikområden" (s 32—33)

Grafisk bild

Grafiska grundelement: punkt — linje — yta, passiva och aktiva element.

Linje- och mönsterkaraktärer: rytmisk — arytmsk, avspänd — aggressiv, slapp — spänstig, kraftfull — spröd osv.

Figur och grundrelationer: positiv — negativ form, sluten — öppen form; stereometriska figurer — perspektiv — ortogonala projektioner.

Grafiska tekniker: basteknikerna (enligt bilduppslaget); tryckeritekniker såsom plantryck, högtryck och djuptryck; manuell grafik och industriell grafik.

Färg — bild

Visuella färgkaraktärer: ljushet — kulör — färgstyrka; föremålsfärg — fältfärg; färg och ljus.

Färgiakttagelser: jämförande försök.

Färganalys: skattningar utgående från det naturliga färgsystemet.

Färgsystemet: färgtoncirkel, valörskala, färgtonsnitt, färgkropp.

Färgsammanställningar: kvadranter, grundfärgområden, motsatsfärger och induktionsfenomen; färg och mönster; transponeringar.

Materialkunskap: försök med olika bindemedel, pigment och målnings tekniker; textur och faktur som element i färgsättning — målning; transparens — pastositet.

Färgen — bild- och miljökaraktären: sinnesintryck och upplevelser, symbolkonventioner; estetiska bedömningar — modeföreteelser.

B

Tredimensionell bild

Naturformer i mikro- och makroformat; organiska — kristalliniska former.

Skapade former: plastisk (modellerad) — tektonisk (byggd) form.

Formkaraktärer: enkla — slutna — öppna — sammansatta former; form — volym — materialverkan. Tingen och miljön: funktionsuttryck — materialuttryck — arkitektonisk rumsupplevelse/rumsgestaltning.

Rörlig bild

Den naturliga och tekniska formen.

Mimiska uttryck för t ex glädje, sorg, vrede och fruktan.

Kroppsliga uttryck för t ex upprymdhet, förtvivlan och apati.

Dramatisk rytm, komiska och tragiska förlopp.

Rörelse i rummet — tiden.

Händelseförlopp — formförskjutningar — formförändringar.

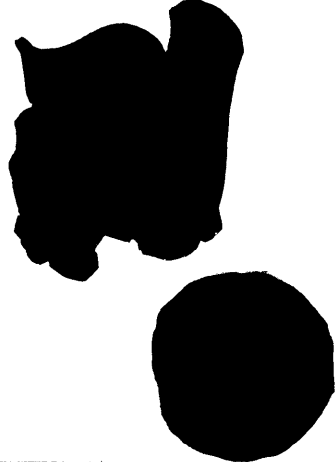

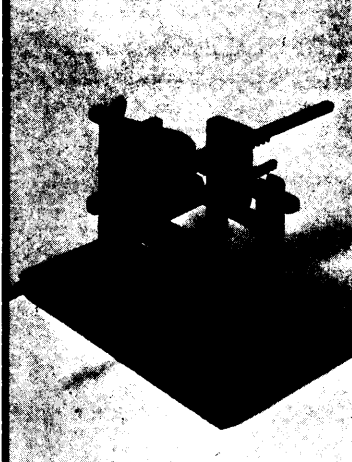
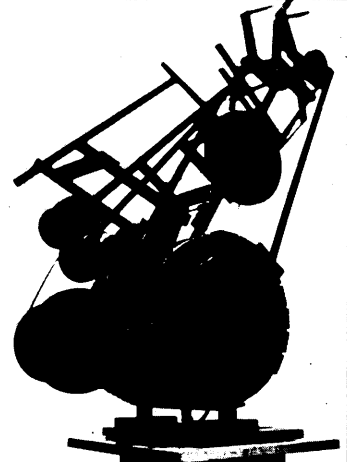

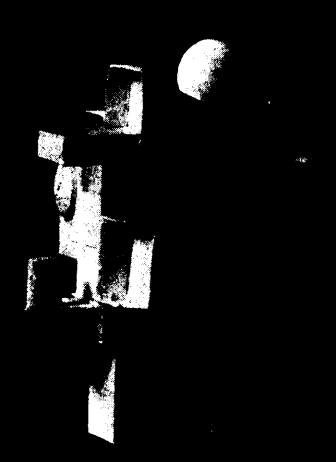

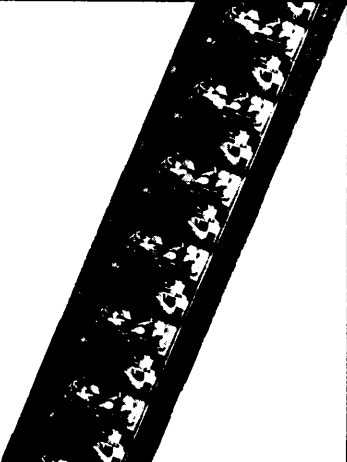
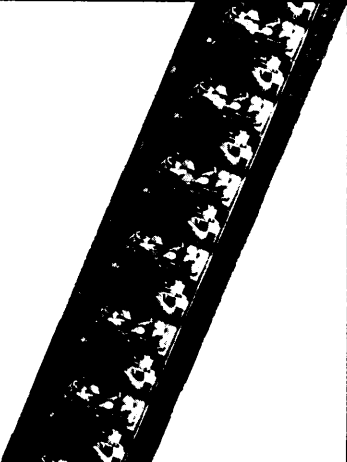
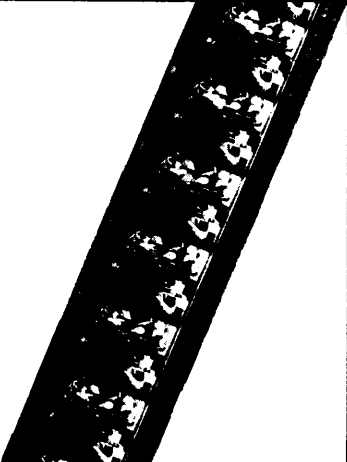
Den illusoriska rörelsen i bildflödet.

Närbild — panoramabild.

Bildvinklar.

Klippning och bildmontage.

Grafisk bild		Färg-bild	
Klottra	Rytmisera	Fläcka	Måla
			
Teckna	Rita	Bemåla	Applicera
			
Rista	Trycka	Belysa	Färgsätta
			

Tredimensioneil bild			Rörlig bild		
Knåda	Kavla	Tumma	Grimasera	Mima	Gestikulera
					
Karva	Hugga	Konstruera	Rotera		
					
Böja	Vrida	Foga - Bygga	Animera	Filma	Montera
					

tillvaratas, och i det sammanhanget bör elevrepresentanterna på olika sätt kunna delta vid planeringsarbetet. Information om planering och genomförande bör även utgå till skolledning, andra lärare och elevernas föräldrar. Teckningsämnets speciella kontaktform, utställningen, bör då givetvis utnyttjas liksom läromedlens möjligheter, tex film och ljusbilder, ljudinspelningar, elstencilerade tidningar och andra trycksaker. För såväl kontinuiteten som förnyelsen i undervisningsplaneringen är det värdefullt med dokumentation även i bild. God dokumentation i text och bild utgör också en förutsättning för att huvudlärarkonferenser, fortbildningsaktiviteter och informationsmöten etc skall ge största behållning åt deltagarna och därmed avsedd effekt i det pedagogiska utvecklingsarbetet.

Vid planering av undervisningen på grundskolans högstadium bör teckningsläraren klargöra för sig undervisningens förutsättningar genom:

a) *Kursplaneanalys*. Teckningsämnet ställt i relation till övrig undervisning på stadiet, i vilken natur- och samhällsorientering ges och bilden används som informations- och kontaktmedel. För teckningsundervisningen specifika undervisningsmoment.

b) *Situationsanalys*. Bild- och miljöundervisningens olika huvudavsnitt och samordning av undervisningen i de olika estetiskt-praktiska ämnena sinsemellan och i förhållande till olika huvudmoment. Läsårsplanering med utarbetande av studieplaner för de olika årskurserna. Periodindelning. Lokal-, material- och arbetsplanering.

c) *Elevanalys*. Arbetssituationen med ett stort antal klasser—elever per vecka kräver en rationell och flexibel arbetsorganisation med vissa fasta, väl fungerande arbetsrutiner. Vid läsårets början kan det som underlag för studieplaneringen vara motiverat att snabbt genomföra en kartläggning av elevernas intressen, attityder, färdigheter och förväntningar. Särskilt gäller detta årskurs 7. Undersökningen kan göras i form av ett sk diagnostiskt eller prognostiskt prov: bildframställning av berättande och dekorativ art, kompletterad med frågeformulär. Genom samtal och bildexempel kan läraren informera om undervisningens uppläggning i stort och därefter utforma planeringen i samråd med eleverna.

Läsåret kan med fördel uppdelas i avgränsade undervisningsperioder och arbetsområden, vilket kan tillmötesgå elevernas behov av såväl kontinuitet som omväxling i arbetet. En naturlig be-

A

handling av ett arbetsområde är den, att läraren introducerar ett tema, som kan föreslås av eleverna, och ger klassen en samlande "nyckeluppgift". Därefter följer en differentierad men sammanhållen grundkurs, etappredovisning, förnyad stimulering, friare och mer individuellt differentierade tillämpningsuppgifter. Arbetsområdet avslutas därefter med en sammanfattande slutredovisning genom exposition och samtal om arbetsresultat, eventuellt också en skriftlig sammanfattning och utvärdering.

Eleverna bör uppmuntras och övas att

a) föreslå och välja *arbetsuppgifter*, dels inom en av temat-arbetsområdet given ram, dels inom den fria tillämpningssektorn;

b) organisera *arbetsuppgifter*. Däri ingår val av lämpliga material och tekniker både inom den bundna arbetssektorn och vid fritt och förutsättningslöst skapande;

c) välja *arbetssätt och verksamhetsformer*, dels individuellt självständigt arbete, dels samverka i grupp eller kollektivt;

d) använda *läromedel*: Läro- och instruktionsböcker. Arbetshandledningar. Tidningar, tidskrifter och uppslagsverk. Filmslingor. Ljusbilder och ljudband;

e) analysera och utvärdera *arbetsresultat*. Eleverna kan på ett särskilt arbetskort, en arbetsjournal, själva bokföra och kommentera påbörjade och slutförda arbetsuppgifter.

Lokaler och läromedel

Arbetslokalen för teckning, målning och tredimensionellt arbete samt för bild- och miljöstudier bör vara ljus och rymlig. Arbetsborden bör vara tillräckligt stora, ha oömma ytor och lätt kunna omplaceras. Det bör i lokalen finnas en stor utställningsvägg av poröst material, likaså diskbänk med vatten, avlopp och stora avställningsytor. Så långt möjligt bör detta också tillgodoses, när undervisningen bedrivs i ett vanligt klassrum.

Det är önskvärt att grupprum finns i anslutning till arbetslokalen.

B

Exempel på planering av arbetsområden för årskurs 8

ARBETS-OMRÅDE	TEKNIK	ARBETSSÄTT	ANTAL VECKO-TIMMAR	MATERIAL
Staden eller min hemmiljö	grafik	Utestudier. Eleverna söker motiv lämpliga för grafiskt arbete. Samtal kring motivvalet. Överföring av motivet till linoleum, klichéframställning och tryckning.	10	blyerts, skrivpapper linoleum, skärjárn, färg, valsar papper
	monotypi	Individuell bearbetning av motiv från utestudier eller intuitiv bildframställning i monotypi.		japanakva eller annan vattenlös- lig tryckfärg, vale, papper, glasskiva
	målning	Utestudier kring givna tema, exempelvis "höst i parken, rörelse i staden". Arkitektur. Kortfattad konsthistorisk orientering om bildbyggnads- konsten. Diskussion och jämförelser av arkitekturen i den egna staden eller tätorten.		tempera eller vattenfärg makulatur- papper
	valfri teknik	Individuella studier av hus och jämförande studier av exempelvis fasaddetaljer såsom fönster, dörrar, lås, galler etc eller försök att i bild tolka atmosfären. Målerisk tolkning av valfritt motiv.		konsthistoriska uppslagsverk bilder av arkitek- tur
	teckning	Samtal om reklamen i den egna miljön etc. Serieteckningar från olika arbetsmiljöer. Sammanfattning av arbetsområdet staden. Utställning. Jämförelse mellan olika bilduttryck.		penna, skiss- papper, vattenfärg, krita eller filtpenner
Färg och miljö	målning collage	Genomgång av det naturliga färgsystemet, färgsystematik, färgex- periment och färgkompositioner. Färgens betydelse för miljön. Övningar att läsa och kritiskt granska miljöer som skildras i heminredningskataloger och tidskrifter. Färgreportage t ex från hemmiljön. Textila färgstudier. Färg och kläder. Personlig färg.	8	valfritt målnings- material heminrednings och möbelkata- loger, tidskrifter valfritt målnings- material
Bokstäver i närmiljön	bokstavsteck- ning penselskrift textning	I anslutning till gruppstudier av bokstäver och skrift i närmiljön kortfattad genomgång av skriftens historia. Framställning av namnskyltar, monogram etc. Förutsättningslös bokstavslek. Bokstavsbilder. Övningar att samkomponera bild och bokstav. Framställning av gra- tulations- och julkort, monogram, affischer etc även med motiv från den egna miljön, skolan, staden, landskapsdetaljer etc.	6	litteratur om bokstäver och skrift penna eller krita, vattenfärg, pensel valfritt material

ARBETS- OMRÅDE	TEKNIK	ARBETSSÄTT	ANTAL VECKO- TIMMAR	MATERIAL
Iulrevy	målning på dia- glas eller film- remsa	Grupparbete kring självvalda motiv. Diabildsserien eller filmen kompletteras med bandat ljud. Framställning och inspelning av ljudillustrationer, tal, musik.	6	film, diaglas, zaponlack, mårdhårs- pensel
Tredimen- sionell form	skulptering med hjälp av kniv, yxa, såg bildhuggar- järn, rasp, sandpapper etc modellering, tredimensio- nellt formande hönsnät och ståltråd modellering i lera, tum- ning, kavling, enstaka drejning, engobering, bränning	Arbeten med utgångspunkt i olika materials egenskaper. Framställning av en handskulptur. Konsthistorisk skulpturorientering. Studier gruppvis kring olika te- ma från bildhuggarkonsten, "miniatyrskulpturer och monumentala ryttarstatyer". Förslag till monument eller offentlig utsmyckning av den egna orten i form av friskulptur utarbetas som skisser i liten skala. Det intres- santaste förslaget utförs sedan som lagarbete i naturlig storlek. Individuellt formande i lera. Genomgång av färdiga arbeten. Dis- kussion om föremålets form och karaktär, samt om olika möjlig- heter att inordna föremålen i ett miljösammanhang.	10	täljsten, trä- grenar, bark konsthistoria, bilder av skulptur. lera eller pappersmassa, hönsnät, gipsbindor, tidningar, klister, gips lera, keramik- tillbehör
Tillblivelse, levnads- förlopp och död	collage	Individuella arbeten kring gruppvalda tema, som kan hopfogas till bildserier eller monumentalcollage. Medvetna eller planlösa ingrepp i bildmaterialet genom klippning eller rivning. Försök att i de sönderklippta bildernas kaosvisioner hitta nya bildtema och att gestalta dessa. Exempel: bildsammanställning som anspelar på dunkelhet, förfall, skräck, ångest och ovisshet, våld och krig, bilder som visar mänsk- ligt elände. Vulkanutbrott som kan erinra om jordens födelse. Människans strä- van att övervinna nedbrytande krafter. Olika sätt att camouflera och försök att försköna tillvaron. Studier gruppvis av människan i målarkonsten. Hur olika konstnärer skildrat födelse, liv och död.	8	tidningar, affischer etc papper, sax, klister konsthistoriskt bildmaterial
Projek- tioner	teknisk ritning ritningsläsning	Klassdiskussioner kring arbetsområdet projekteringsritning. Individuella övningar i teknisk ritning, med arbetsuppgifter ur lä- roboken.	10	passare och vinkelhakar, lärobok i tek- nisk ritning
Ung i vår	reportage- teckning eller bildframställ- ning med film eller still- bildskamera	Utomhusdans och rytmiska övningar till musik i storgrupp. Direkt- studier ute eller minnesteckning inomhus.	8	kamera eller pensel, färg, papper

Exempelsamling

Exempel på arbetsuppgifter

De flesta av arbetsuppgifterna kan med fördel genomföras som grupparbeten i samverkan med andra ämnen, främst musik och slöjd.

(Avsedda främst för mellan- och högstadiet)

Vintern

Musiken till Vivaldis "Årstiderna" eller annan musik kan spelas antingen som stimulering eller i anslutning till presentationen av de färdiga alstren.

1. *Ishockeyspelare*. Rörelsestudier. Material: Krita eller vattenlöslig färg för tvådimensionell framställning. Gips och metalltråd eller pappersmassa för tredimensionell framställning.
2. *Tredimensionella kompositioner* i papper eller kartong, spån, tunt sågat virke, list och tyg, pergament eller plast som kan användas exempelvis som julgransprydnader e d.

Våren

3. *Färgkompositioner i vårens färger* (violett, brunt, grönt). Skisser i täckfärg och silkespapper, som sedan kan översättas i textila tekniker eller ingå i en scenuppbyggnad i vårens färger. Scenen består av en låda, kulisserna av tunn papp, som målas. Figurer med dräkter av tyg eller med målade dräkter.
4. *"Figurer på vårpromenad"*. Material: Silkespapper, ståltråd, gips eller formbar massa eller gruppmålning med täckfärg på spännpapper. Figurerna ställs samman i grupper eller komponeras in i olika miljöer. Eleverna kan genom dessa återge exempelvis aktuella händelser som fotograferas och visas som diabildserier.

Sommaren

5. *Textila ting* (tryck, schablon, batik, silkscreen) för festremсор, vepor, hårband, midjeband, tabletter etc.
6. *Blomsterkrans*. Exkursion till blomsteräng. Teckning, målning, montage, etc. Blad och blommor binds till kran-sar, vilka även sedan de torkat kan ha intresse som kompositioner.

7. "Grön variation". Studier av träd och buskar. Skisser i rivet papper av exempelvis illustrationer i kolorerade tidningar, silkespapper och krita.

Hösten

8. *Festlyktor, festremsor och tabletter*. Material: trä, tyg, ståltråd, pergament. Dekorationer inspirerade av fruktformer och blomsterställningar, som insamlats vid exkursion.
9. *Tredimensionellt grupparbete* med olika slags material, t ex tråd, träkulor, tunn plåt, färg eller gruppmålning med täckfärg på spännpapper eller schablontryck med blommor eller broderi. *Studier av t ex korgblommiga växter*. Applikation med fritt broderi. Material: Olika garnsorter.
10. *Takmobil* av nedhängande ting t ex sädesax, halm, kastanjer, bark, löv etc.

Övriga arbetsuppgifter

11. *Tre ting av glas* (se s 40).
12. *Underläggsbrickor* i mosaik, keramikplattor med ram eller stämpeltryck i lera.
13. *Skulptur av trästickor och spån* (se s 41).
14. *Tillverkning av dominospel* (se s 42).
15. Överföring till *maskinsömnad på textilt material*, av kompositioner utförda i tusch, som med sugrör blåsts i olika formationer på papper (vepa, kudde, festremsa o d).
16. *Fönsterdekoration*. I en träram av spjälade stickor spänns trådar och mellan dessa fästs klippta metallformer, färgat glas m m.
17. *Linoleumsnitt*, som monteras i passepartout och enkel träram.
18. *Fritt broderi* på juteväv, spänd på träarm av spjälade stickor eller broderi till musik på wellpapp.
19. *Lödning av tråd eller spik* till galler eller till tredimensionell form.
20. *Silkespappersrelief*. Hopknycklat silkespapper monteras på spännpapper eller wellpapp.

Exempel på utformning av arbetsuppgifter

Tre ting i glas

(Låg-, mellan- och högstadiet)

Detta grupparbete syftar till att göra en föräldraafton, skolfest eller extra festlig genom personligt utformade dekorationer för bord och fönster.

Syfte

Arbetet utförs lämpligen i grupper om två till fyra elever. Grupperna får i uppgift att utforma tre ting i glas, nämligen

Innehåll

1. Festremsa.
2. Ljuslykta.
3. Fönsterdekoration.

På ett vitt papper i glasets format görs en skiss med blyerts. Motivet kan med fördel vara nonfigurativt. Det kan väljas i anslutning till festens karaktär (jul, påsk etc).

Arbetsätt

Skissen läggs under glasskivan som sedan målas. För att kunna måla på glas måste ytan prepareras med en gelatinlösning (12 blad färglös gelatin upplöses i 0,5 l hett vatten). Detta kan dagen före arbetet utföras av en grupp elever.

Exempel på olika gruppuppgifter

1. *Festremsa med kulört silkespapper*
Två elever samarbetar om en festremsa. Gruppen rådgör om färger och motiv. Blyertsskissen placeras under glasskivan. Kulört silkespapper eller kulört cellofan klistras på glasskivan. Om pappersbitarna delvis får täcka varandra uppstår intressanta överskärningar och bandfärger. När ytan är täckt tejpas kanterna med kulört tejp.
2. *Festremsa med plastpapper*
Plastpapperet klipps och fästs direkt på glaset utan klistert. I övrigt se gruppuppgift 1.

3. *Glaslykta med täckfärgsmålning*
Två elever samarbetar om en lykta. Till varje lykta används fyra med täckfärg målade glasskivor. Motivet kan gärna vara figurativt. De olika bitarna sammanfogas med svart tejp. Den målade sidan vänds inåt. I övrigt se gruppuppgift 1. Glaslyktan kan även sättas på fot, som kan tillverkas av t ex trä eller lera. Se gruppuppgift 5.
4. *Fönsterdekoration med täckfärg*
Eleverna samarbetar två och två, väljer motiv och målar glaset med täckfärg. Kanterna tejpas. Den målade sidan vänds bakåt och ett ljus placeras på baksidan. Glaset kan hängas upp med fasttejpåd tråd eller sättas på träfot. Se gruppuppgift 5.
5. *Träfot till glaslykta och fönsterdekoration (tillverkas i träslöjdsalen)*
Mått tas på lyktor och fönsterdekorationer. För att ett ljus, som placeras inuti lyktan, skall kunna brinna, måste foten utformas så att luften kan passera underifrån. Foten till fönsterdekorationen tillverkas av en träbit, som man sågar en skåra i. Foten kan även utföras i gips eller lera.

Till festremsan: 4 glasskivor 40—50 cm långa och 10—15 cm breda.

Till glaslyktorna: 16 glasskivor 15 · 6 cm.

Till fönsterdekorationen: spillglas, gärna med ojämna kanter, c 18 · 30 cm (endast en baslinje behöver vara rak) .

Övrigt material: gelatin, täckfärg, silkespapper, plastpapper, cellulosaklister, svart tejp, träribbor (1,5 · 0,5 cm), papper, penna och moddlare.

Material

Skulpturer av trästickor och spån

Att stimulera elevernas byggtekniska fantasi och arkitektoniska skaparlust.

Syfte

Alla elever i klassen hjälper till att gemensamt hitta på ting, som kan byggas av trästickor och spån. En elev antecknar på tavlan. Förslagen växer fram: katedral, hus under byggnad, kranar, broar, fartyg, fantasifåglar m m. Fri gruppindelning, där ämnesvalet diskuteras och avgörs.

Innehåll

Några får till uppgift att i förväg spänta trästickor och samla spån av olika längd och tjocklek och att såga till plattor av trä, c 15 · 25 cm. Som grund till skulpturen kan en träplatta användas. Man arbetar med limmet och fogar bit vid bit. Man bör använda syntetiskt lim. Det torkar snabbt och bitarna fäster lätt vid varandra. Eleverna samarbetar två och två. Under arbetets gång kan behov uppkomma av kompletterande material, t ex plastillin, gasbinda och färger.

Arbetsätt

De färdiga skulpturerna ordnas som en improviserad utställning. Skulpturerna placeras så att man kan gå runt dem och se dem från olika sidor. De lämpar sig även för belysningsövningar och kan användas som motiv för fotografering.

Eleverna redovisar sina arbeten, namnger dem, talar om vilka idéer de fått under arbetets gång och vilka problem som uppkommit etc.

Jämförelser görs mellan skulpturer av olika material.

Skulpturer som eleverna sett i verkligheten eller på bild, filmband eller film tas upp till diskussion.

Plattor av ohyvlat trä, c 15 · 25 cm, trästickor, spån och syntetiskt klister.

Material

Tillverkning av dominospel

(Lågstadiet)

Att genom sk korktryck tillverka dominospel, som kan användas i stimulerande syfte, t ex i den första räkneundervisningen och som ren avkoppling.

Syfte

Arbetet bör utföras i grupper om åtta elever och varje grupp bör tillverka sitt eget dominospel.

Innehåll

Läraren har i förväg iordningställt 36 pappbitar i formatet 12 · 6 cm till varje grupp och försett varje pappbit med en mittlinje av blyerts och siffror från 0 till 7. Varje grupp har även fått 8 plywoodbitar, 6 · 6 cm, och 8 korkbitar, 6 · 6 cm. Innan grupperna påbörjar arbetet med korktryck diskuteras

Arbetsätt

lämpliga enkla motiv gemensamt i hela klassen. Grupperna väljer sedan ut de åtta olika motiv de önskar att deras dominospel skall ha. Inom gruppen fördelas motiven på eleverna och varje elev ritas med blyerts sitt motiv på sin korkbit. Motiven klipps ut och klistras fast på en plywoodbit. Eleverna beslutar om motivens fördelning på de numrerade pappbitarna. När korkklichéerna är färdiga målas de i olika täckfärger och provtryck görs på makulatur. Efter eventuella justeringar görs tryck på pappbitarna, varefter dessa behandlas med lämpligt lack.

36 pappbitar, 12 · 6 cm, till varje grupp, pressad kork, 2 mm tjock, i bitar i storlek 6 · 6 cm, saxar, täckfärger, penslar, plywoodbitar 6 · 6 cm, syntetiskt klister, makulatur och lack.

Material

Exempel på utformning av arbetsområden

1. Min miljö i bild

(Låg- och mellanstadiet)

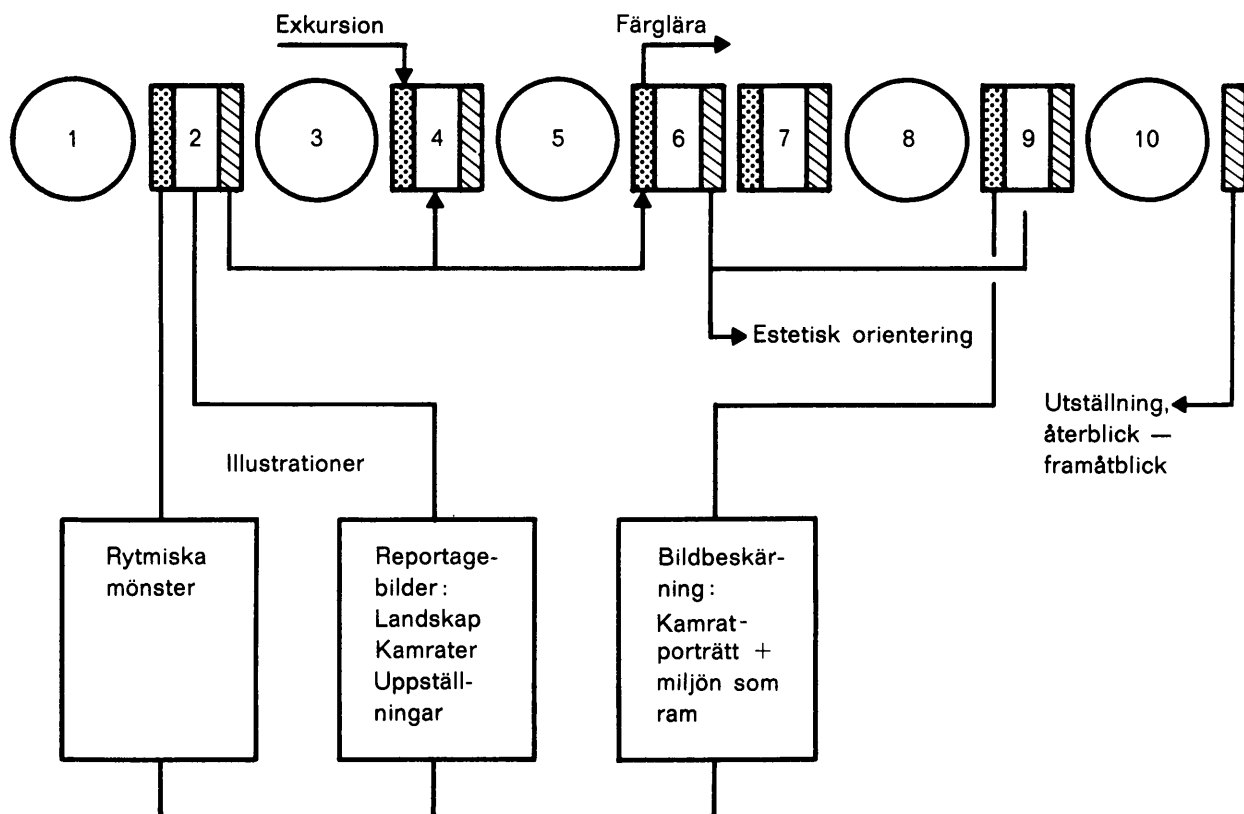
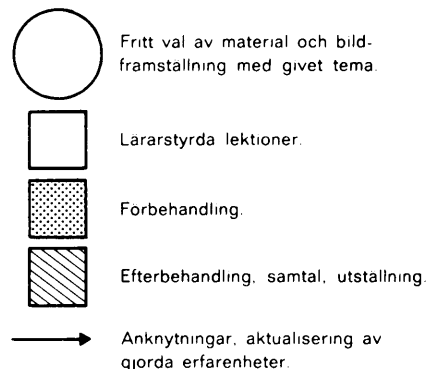
C 10 undervisningstimmar i teckning. Samverkan med orienteringsämnen och svenska

Arbetsområdets uppläggning

Tid

Arbetsätt

Teckenförklaringar till planen

Arbetsgång

(punkt 1—10 i planen, s 44)

1. *Min hemmiljö*

Stimulering. "Skildra din hemmiljö" i bild för människor i främmande land och med främmande språk. Läraren introducerar uppgiften och låter eleverna fråga och ge förslag.

Material. Blyertspennor, kriter, kulspetspennor, vattenfärger.

2. *Reportagetekning*

Stimulering. Läraren visar bilder av japanska barnteckningar och av Palle Nielsen, Steinberg m fl.

Motiv väljs i och utanför klassrummet, tex ett hörn av rummet, föremål på en hylla, utsikt genom ett fönster, projektorn, pennvässaren, en klasskamrat.

Arbetets genomförande. Innan den egentliga reportagetekningen görs studeras medlöpande och motstridiga linjer och genomförs övningar i att använda de grafiska och rytmiska elementen linjen och ytan. Vid reportagetekning börjar man med att noggrant iakttä och återge det centrala partiet i motivet. Filtpennans möjlighet att klart teckna den minsta detalj som skall vara med i bilden skapar tydlighet i bilden. Bilden byggs ut del för del, med återgivande så långt möjligt av delarnas inbördes storleksförhållanden och form. Eleverna ordnar, sammanställer och studerar resultaten av arbetet.

Material. Filtpenna, fiberspetspenna.

3. *Drömtillvaro i drömmiljö*

Stimulering. "Förflytta er i fantasin vart som helst i tid och rum".

Motiv. Bilden kan behandla verkliga drömmar, dagdrömmar, önskedrömmar, framtidsdrömmar.

Material. Fritt val.

4. *Rörelse- och ljudsensationer i miljön*

Stimulering. Uppspelning av ljudband med konkreta ljud. Synkroniserad visning av diabilder av hjul-, fordons-, verktygs- och maskindelar.

Motiv. Rörelse- och ljudsensationer i vår tekniska miljö.

Arbetets genomförande. Vid exkursioner och studiebesök har eleverna studerat stadstrafiken, arbetet i en verkstad eller maskinindustri, arbetet i hamnen. Arbetet utförs i blandteknik (teckning, målning, collage).

Material. Kartong, wellpapp, filtpennor, täckfärger, kriter, papperslim.

5. *Den egna miljön i färg*

Material. Täckfärger.

6. *Miljön i motsatsfärger (omvänd färgskala)*

Arbetets genomförande. Innan arbetet påbörjas görs experiment med negativ efterbild. Ljusbildsprojektion. Eventuell uppteckning görs med pensel eller tavelkrita (inte blyerts). Arbetsuppgiften utförs i motsatsfärger (omvänd färgskala). Vid redovisningen diskuteras färger och färgsammanställningar.

Material. Täckfärger och/eller oljepastellkriter.

7. *Vardagligt motiv i annorlunda belysning*

Stimulering. Läraren ger en målande och förtätad beskrivning av motivet med tonvikt på "atmosfär", bildmässig helhetsverkan och uttrycksfulla detaljer. Avslutningsvis ges vissa nyckelanvisningar för färg- och bildbehandling.

Arbetets genomförande. Valfri teknik bör användas, dock inte blyerts.

Material. Täckfärger, eventuellt kriter, som tilläggsmaterial.

8. *"Mött, hänt och sett på väg till skolan"*

Stimulering. Hur går du? Vad ser du? Vilka möter du? Vad händer? Vad skulle kunna hända? Eventuellt utnyttjas serierutor i panoramaformat.

9. *"Människor samlas vid kiosken"*

Stimulering. "Som malar mot ljuset". Ljusa, intensiva färgers attraktionsförmåga ställs mot mörka, oklara färgers brist på attraktionsförmåga. Figurers gruppering i förhållande till ljuskällan kommenteras och beskärningsmöjligheterna tillvaratas.

Arbetets genomförande. Såväl läraren som eleverna har förberett uppgiften genom att särskilt studera motivet i förväg. Motivet skisseras med krita eller pensel och utförs sedan i täckfärger, eventuellt tillsammans med kriter.

Material. Täckfärger, eventuellt tillsammans med kriter.

10. *Min miljö (avslutande uppgift)*

Stimulering. Läraren diskuterar med eleverna olika tänkbara uppgifter, tex utställningar av inom arbetsområdet utförda arbeten, text och bild till informationsfolder, sammanställning av fotografiskt bildmaterial ur tidningar med egna produkter, förslag till förändringar av den befintliga miljön (arbetsmiljön, fritidsmiljön), andra miljövårdsfrågor.

2. Havet

(Mellanstadiet)

Delområden

1. Havskommunikation (Målning eller collage på pappersark 1 · 1 m. Se nautisk karta).
2. Vad havet ger (Teknik: Schablontryck. Material: Linosnittkniv, täckfärg).
3. Ett drama till havs (Se nedan).
4. Nöje och sport (Teknik: Collage. Material: Bilder ur press, silkespapper m m).
5. Upptäcksresor (Bildserie, diaband av plast- eller smörpapper).
6. Oliv (Keramikrelief).

3. "Ett drama till havs"

Att låta eleverna fritt fabulera kring en händelse, som ägt rum eller som skulle ha kunnat äga rum.

Syfte

Stimulering

Elevernas fantasi aktiveras genom frågor som berör deras egna upplevelser av oväder, t ex "Har någon av er varit ute på sjön eller havet, då det blåst riktigt ordentligt? Hur kändes det? Ni kan då säkerligen föreställa er, hur det skulle kännas att driva omkring på ett upprört hav i en manöveroduglig båt. Hur betar sig en sådan båt?"

Så småningom förs samtalet över på de visuella upplevelser, som man kan få av ett hav i storm. Man bör också nämna något om himlen, eftersom många elever vill ha den med på sina bilder.

Arbetsätt

Arbetets genomförande

Eleverna får börja med att blanda till en färg, som de tycker passar till det upprörda havet, varpå de med väl fyllda penslar börjar måla. De bör helst stå upp och arbeta med rytmiska rörelser. Vågorna går jättehöga, vågkammarna bryts, skummet yr, det fräser och viner osv. Längst upp på papperet skymtar kanske himlen, där mörka moln drar fram och det vanliga himmelsblå bytts ut mot dunkla eller glödande färger.

Allteftersom eleverna blir klara med hav och himmel får de sätta i gång med detaljerna på sina bilder.

I det upprörda havet kan det t ex finnas klippor och skär och någonstans anar man kanske konturerna av ett fyr-torn, vars ljussken lyser upp delar av havet. Någonstans i detta kämpar ett skadat fartyg, som redan fått slagsida. Besättningen har gått i livbåtarna och en del sjömän har hamnat i vattnet. Men hjälp är på väg. Vi ser ett annat fartyg skynda till eller också en helikopter, som försöker bärga de nödställda sjömännen.

Ritpapper eller spännpapper, c 350 · 500 mm, temperafärg/
limfärg, borstpenslar, hårpenslar.

Material

4. Hjulet

(Låg- och mellanstadiet)

Att åstadkomma ett vidgat samarbete mellan stadier, klas-ser och lärare;

att öka intresset genom en självvald, lustbetonad uppgift inom temats ram;

att främja samarbetsviljan;

att ge varje elev möjlighet att få uppleva tillfredsställelsen av en presentation av ämnesstoffet inför publik;

att söka finna variation i redovisningstekniken;

att upptäcka "ensemblespelets" glädje.

Syfte

Planering

Arbetsområdet planeras och genomförs antingen vertikalt (årskurserna 1—6) eller horisontellt med två eller flera paräl-löllklasser. Genom den förra metoden ges lärostoffet en större bredd.

Planläggningen bör utformas så att arbetsområdet så mycket som möjligt an knyter till aktuellt lärostoff inom de olika ämnen som ingår, t ex orienteringsämnen, teckning och svenska.

Arbetsätt

Vid lärarnas och elevernas gemensamma planering dis-kuteras bl a vilket lärostoff som skall behandlas (litteratur m m), fördelningen av lärostoffet på grupper och olika redo-visningsformer.

Exempel på arbetsuppgifter

1. *Hjulet som form och funktion* i den egna skolans och hemmets värld.
2. *Intervjuer* med näringsidkare som sysslar med hjul (urmakare, cykelhandlare, bil- och maskinfirmor).
3. *Studiebesök* på industrier och företag för studium av hjul i verksamhet (fabriker, kraftverk, kvarnar, SJ m fl).
4. "Aktuell vägg" i korridor, samlingssal eller bespisning, där sådant som rör arbetsområdet i vecko- och dagspress sätts upp som klipp (trafik, fordon).
5. "Klotterplank". Variationer kring hjulet. Färg, form och dikt.
8. *Hjulhistoria*. Scener kring hjulets utveckling och betydelse för människan (cykeln, bilens, ångmaskinens utveckling). Demonstration på skolgård.
9. *Astronomiska hjul*. Planeters och himlakroppars banor. Satelliter m m. Rymd- och ljusspel till musik.
10. *Mikroskopiska hjul*. Atomen.
11. *Miljöbyggnad*. Scenmodeller, tittskåp.
12. *Fotografisk gestaltning* med kamera. Dokumentering av övriga gruppers arbeten.
13. *Rymden*. Rymskulptur.
14. *Mobiler*. Rörliga konstverk. Flyttbara delar och ljus och ljud. Motorer.
15. *Hjulinsamling* för "happening", byggande, inspiration och stimulans.
16. *Ljudeffekter kring hjul*. Med bandspelare på "ljudjakt".
17. *Hjulverbaliseringar*. Sakord, "ordjakt", ljudeffekter, dikt. Bildsekvenser med ordmusik. Talkörer, ljudgrupper.
18. *Hjulets betydelse för olika kulturer*. Magi, smycken, vapen, bruksföremål, bilder.
19. *Ljud- och rörelseimitationer*. Kring en symaskin eller cykel.
20. *Hjulet i konsten*. Utställningsarrangemang. Kontakt med Riksutställningar (skolutställningar). Ringlekar, sånglekar (svenska och engelska).
21. *Nya instrument* för att åskådliggöra hjulmusik. Tillverkning av hjulinstrument av plåtburkar, träbitar.
22. *Konstruktioner av cirklar och hjul* i geometrin.
23. *Konstruktion av och målning på roterande skiva*. Inspiration: dikt, musik.

24. *Studiebesök* på museum och hembygdsgård. Inventering av hjulet i kultur- och konsthistorien. Utarbetande av arbetsblad för kamrater.
25. *Hjulet i sporten*. Intervjuer.
26. *Utställning av modellbilar*.
27. *Demonstration* av ångmaskiner, mopedmotorer m m.
28. *Hjulet i skogsbruket, lantbruket* (berättelser kring en gruppmålning).
29. *Applikationer* på juteväv eller papper inom stor cirkelform.
Motiv: årstiderna, kyrkoåret, dygnet, kyrkan mitt i byn, vårt samhälle, kring orkesterdirigenten m m.
30. Förslag till *glasfönster i kyrka*.
31. "*Hällristningar*" ritade på asfalten (skolgård) med krita.

Redovisningar kan ske t ex genom utställningar, uppvisningar och vid morgonsamlingar. Till dessa redovisningar kan parallellklasser och andra klasser vid skolan inbjudas. Vissa redovisningar kan även göras inför föräldrar eller inför en större publik.

Redovisning

5. Fritidsbyn vid kusten (Högstadiet, årskurs 9)

Stimulering

Diskussion kring frågeställningar som t ex Hur berikas fritiden? Kommersiella intressen och sociala. Olika åldersgrupper och individers intressen, ekonomi och behov.

Arbetsätt

Arbetets genomförande

Arbetsområdet planeras och genomförs i samverkan med orienteringsämnena och introduceras lämpligen genom en exkursion. I teckning behandlas "miljön i bild". (Kartor och flygfoton över området. Reportageteckning, fotografering och uppmättningsritningar över vissa avsnitt.)

Faktamaterial, förutsättningar för miljöplanering, alternativa planlösningar och olika bebyggelse typer presenteras och diskuteras.

Gruppvis skisserar eleverna på arbetsblad och stordia olika bebyggelseförslag och funktionsmodeller. Redovisningen sker som utställning eller visas i arbetsprojektor. Förslagen diskuteras och gemensamt beslutas om vilket av dem som skall utföras.

Arbetsuppgifter fördelas på olika grupper t ex:

- a) Fritidsbostaden.
- b) Serviceanläggningar — kommunikationer.
- c) Samlingslokaler, motionsanläggningar.
- d) Bad- och hamnområden.
- e) Information, PR och reklam för fritidsbyn.

Vid fördelningen av uppgifterna inom gruppen bör de enskilda elevernas förutsättningar och behov beaktas.

Eleverna kan arbeta t ex med planlösnings-, ritnings- och modellarbete; miljövisualisering, perspektivskisser, fotomontage; människorna i miljön och deras fritidskläder, figur-, färg- och mönsterskisser, kommunikationsmedel, maskiner, redskap, ritningar, skisser, funktionsvisualisering; färgsättning och materialkombinationer, collage.

En reliefkarta över området tillverkas i skala 1:400.

Byggmoduler i lämplig skala utnyttjas för konkretisering och samordning av delområdesplanering samt för utformning av byggnadsexteriörer och byggnadsinteriörer. Grupparbete.

Se miljökunskap högstadiet s 14.

C 10 undervisningstimmar i teckning.

Tid

6. Att tillgripa våld

Att studera våldet, som det framställs i olika medier: film, television, dags- och veckopress, seriemagasin.

Stimulering

Högläsning av Thorsten Jonssons novell "Vinterstycke" eller annan lämplig novell. Visning av filmen "Att tillgripa våld", som bygger på Jonssons novell eller annan aktuell film med våldsinslag.

Kritisk diskussion kring den lästa novellen och den visade filmen. Diskussion kring våldet som det redovisas i dagspress, radio och television, i seriemagasin, veckopress och underhållningsfilmer.

Syfte

Följande frågor kan aktualiseras:

"Hur framställs våldet i olika medier?"

"Hur reagerar vi inför det vi ser, hör och läser?"

"Hur påverkas vi av vad vi ser, hör och läser?"

Arbetets genomförande

Arbetet kan bedrivas individuellt eller i grupp med exempelvis följande arbetsuppgifter:

- a) Studera våldet som det framställs i serierna. Klipp ut bilder och sammanställ dem. Skriv kommentarer till bilderna.
- b) Diskutera en film, ett televisionsprogram eller tidningsartiklar, som ni tagit del av.
- c) Intervjua klasskamrater och andra om deras inställning till våld. Ordna diskussioner med andra klasser eller grupper, som inte deltagit i arbetsområdet, gärna i anslutning till den redovisning som grupperna gör.

Arbetet kan redovisas genom utställning eller dramatisering. Arbetsområdet avslutas lämpligen med en gemensam diskussion kring de redovisade iakttagelserna.

Arbetsätt

Redovisning

7. Från färg till ord

Att förstärka elevernas upplevelse av bild och ord; att lära dem förstå bildens språk och uppöva deras uttrycksförmåga i ord och bild.

Syfte

Arbetet bedrivs i samverkan med svenska. Eleverna får i teckning välja tre färger ur kritasken, bland silkespapperen eller på färgpaletten. Dessa färger blandas med varandra och ställs samman till fria kompositioner i färg och form. Kompositionerna bör vara nonfigurativa. Om eleverna så önskar kan de arbeta i grupper.

Arbetsätt

När kompositionerna är färdiga får eleverna fritt associera till dessa (årstid, tidpunkt på dygnet, miljö etc). Sinnesintryck diskuteras, bl a kring frågor som t ex.

Vilken väderlek, temperatur verkar det att vara i bilden? (intryck från ytterhuden).

Känns delar av bilden mjuka, vassa etc? (intryck från handens insida).

Vilka lukter tänker du på? (luktintryck).

Vilka ljud upplever du? (hörselintryck).

Rör sig någon del i bilden? Hur i så fall? (rörelseintryck).

Eleverna skriver också ner de ord som kommer för dem och dessa ord bearbetas under lektionerna i svenska muntligt eller skriftligt, t ex i form av fri skrivning, dikt, skiss eller talkör.

Arbetena redovisas genom utställningar, uppvisningar eller i skriftlig form.

Redovisning

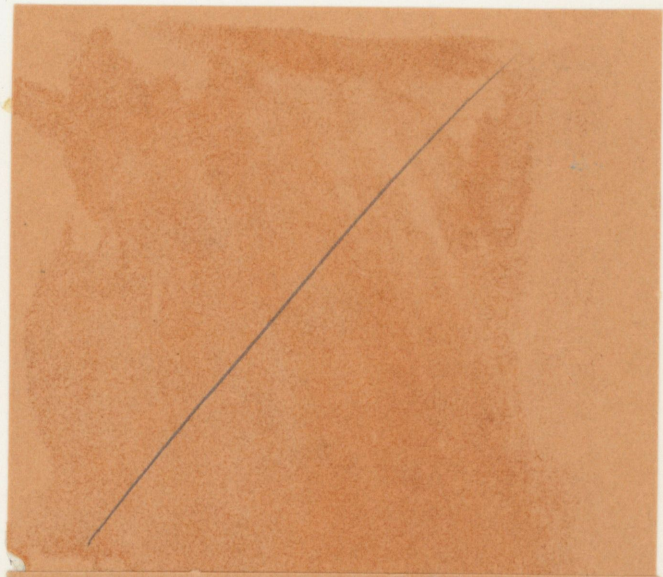
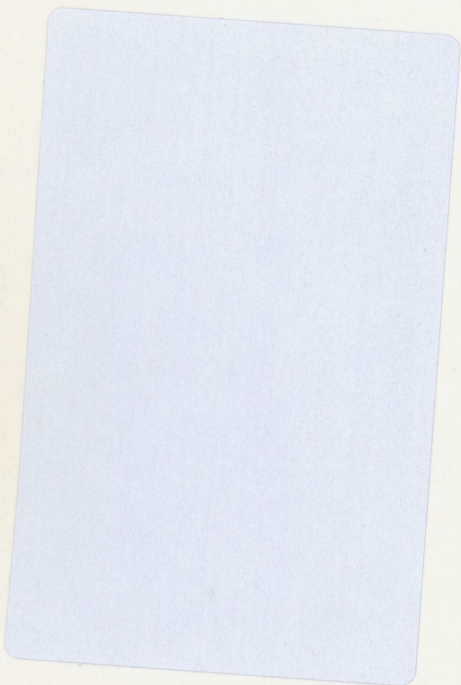
Förteckning över illustrationer

Bildmaterial i detta supplement återges med bidrag av och med vederbörligt tillstånd från

Field Enterprises, Inc. © 1969 25m
Filminstitutets bildarkiv 52
Björn Gidstam 32n4
G K-Film 33n3
W Gropper, Kapitalismen 24nv
E Huskinson, Socialismen 24öv
Kartografiska Institutet 20öb
King Features Syndicate, Inc. © 1967 25n
Martin Lamm, De Gaulle 24h
Rolf Lind 33n2
Magnusson m fl, Sveriges geologi 20öb
Marie Claire/IMS 23ö
Marvel Comic Group 26ö
Nationalmuseum
    21n (E Munch, Skriet)
    33m (P O Ultvedt, Träbagge)
Nordiska Museet 33m1
Pressens Bild/S Karlsson 23n
Gunnar Sneum, Göra saker 32ö1, 32m3, 32n2, 33m2
J Suni, Don Quijote 33n1
Svensk Filmindustri 33n4
Sveriges Verkstadsförening 20nh, 32m2
Tekniska Museet 33m3 (Polhems mekaniska alfabet)
TIOFOTO
    R Hassner 33ö3
    L Olson 33ö4
United Feature Syndicate, Inc. © 1969 25ö
Ytong-hus 18öb

BIBLIOTEKET
LÄRARHÖGSKOLAN
I MÖLNDAL

Eab *Skolöverstyr.* Ex. nr: 2
Läroplan för grundskolan
Teckning

Läroplan för grundskolan

Lgr⁶⁹

Teckning

Te

Allmän del (Lgr 69 I)

Supplement (Lgr 69 II)

1969 UTKOMMER

Svenska
Matematik
Främmande språk. Engelska
Främmande språk. Franska. Tyska
Musik
Teckning
Slöjd
Hemkunskap. Barnkunskap
Gymnastik
Orienteringsämnen. Lågstadiet.
Mellanstadiet
Orienteringsämnen. Högstadiet
Ekonomi
Konst
Teknik
Fritt valt arbete
Undervisning i klasstyp b och B
Specialundervisning
Planering

1970 BERÄKNAS UTKOMMA

Planeringsexempel. Lågstadiet.
Mellanstadiet
Praktisk yrkesorientering
Maskinskrivning

Utbildningsförlaget